

Zadluženost rodin jako aktuální sociálně ekonomický problém

Bc. Hana Koudelková

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Hana KOUDELKOVÁ**
Osobní číslo: **H128156**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Zadluženost rodin jako aktuální sociálně ekonomický problém**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na možnosti sociální pedagogiky při práci se zadluženými rodinami,
- na roli sociálního pracovníka při poskytování pomoci a podpory osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu zadluženosti,
- na organizace poskytující odborné sociální poradenství zadluženým občanům.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění, z jakého důvodu si lidé nejčastěji půjčují peníze, za jakým účelem a zjištění, zda občané využívají odborného sociálního poradenství zaměřeného na dluhovou problematiku.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Člověk v tísní – společnost při ČT. Dluhová problematika. Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, 2007. 69 s. ISBN: 978-80-86961-286

DUPAL, L. a kol.: Umíme si půjčovat? 2. vyd. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 2006. 32 s. ISBN 80-239-8484-5

GULOVÁ, L.: Sociální práce pro pedagogické obory. Praha: Grada Publishing, 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3379-1

KREBS, V. a kol.: Sociální politika. 5. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 544 s. ISBN 978-80-7357-585-4

MATOUŠEK, O. a kol.: Sociální práce v praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X

ÚLEHLA, I.: Umění pomáhat. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 128 s. ISBN 80-86429-36-9

VODÁČKOVÁ, D. a kol.: Krizová intervence. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 543 s. ISBN 978-80-7367-342-0

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ing. HANA KOUDELKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 14. 12. 2012

Koudeľková

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, u které-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořeně žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce „Zadluženost rodin jako aktuální sociálně ekonomický problém“ pojednává o problematice, kterou je zadlužení domácností.

Teoretická část vymezuje za pomoci odborných zdrojů příčiny zadlužení, předlužení, popisuje nejvíce ohrožené skupiny obyvatel, charakterizuje rozdělení dluhů a zabývá se důsledky nespáčení dluhů. Definuje i opatření, která mohou zadluženost rodin snížit. Charakterizuje dluhové poradenství jako nástroj prevence zadluženosti a zvyšování finanční gramotnosti obyvatel.

Praktická část zkoumá problematiku zadluženosti rodin a osob vedených na úřadě práce v evidenci uchazečů o zaměstnání. V práci jsou analyzovány údaje z výzkumu provedeného dotazníkovou technikou zaměřeného na specifické faktory zadluženosti domácností.

Klíčová slova: dluhy, dluhové poradenství, finanční gramotnost, předlužení, sociální práce, zadluženost.

ABSTRACT

The diploma thesis „The debt burden of families as a present socioeconomic concern“, deals with the issue of household indebtedness.

The theoretical part defines, with reference to professional literature, the reasons for falling into debt and insolvency, describes the most vulnerable groups of population, illustrates the distribution of debt and deals with the consequences of outstanding debts. Further, outlines the actions that may be applied to decrease family's indebtedness, and characterizes debt counselling as a tool to prevent debts and to increase the financial literacy of the population.

The practical part examines the indebtedness of families in relation to persons registered at the Labour office as job applicants. The text analyses research data collected by a questionnaire focusing on specific influences on family's indebtedness.

Keywords: debts, debt counselling, financial literacy, indebtedness, insolvency, social work.

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOCIÁLNÍ PRÁCE	11
1.1 SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO NÁSTROJ SOCIÁLNÍ POLITIKY	11
1.2 METODY SOCIÁLNÍ PRÁCE	14
1.3 ETICKÝ ROZMĚR SOCIÁLNÍ PRÁCE	23
1.4 VZTAH SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY A SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	26
2 ZADLUŽENOST RODIN	29
2.1 VZNIK A PŘÍČINY ZADLUŽENOSTI	29
2.2 PŘEDLUŽENÍ.....	31
2.3 NEJVÍCE OHROŽENÉ SKUPINY	34
2.4 ROZDĚLENÍ RODIN S FINANČNÍMI PROBLÉMY	39
2.5 CHARAKTERISTIKA DLUHŮ A JEJICH ČLENĚNÍ.....	40
2.6 DŮSLEDKY NESPLÁCENÍ DLUHŮ	43
3 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ A PREVENCE	49
3.1 DLUHOVÉ PORADENSTVÍ	49
3.2 OBČANSKÁ A FINANČNÍ PORADENSKÁ CENTRA	51
3.3 ALIANCE PROTI DLUHŮM.....	56
3.4 VZDĚLÁVÁNÍ VE FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	58
II PRAKTICKÁ ČÁST	61
4 VÝZKUM K PROBLEMATICE ZADLUŽENOSTI RODIN	62
4.1 CÍL VÝZKUMU	62
4.2 HYPOTÉZY.....	62
4.3 TECHNIKA SBĚRU DAT A CHARAKTERISTIKA VÝBĚROVÉHO SOUBORU	63
4.4 VYHODNOCENÍ A SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	64
4.5 POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ S HYPOTÉZAMI.....	77
ZÁVĚR	80
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	82
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	88
SEZNAM OBRÁZKŮ	89
SEZNAM TABULEK	90
SEZNAM PŘÍLOH	91

ÚVOD

Zadluženost obyvatel je v současné době celospolečenským tématem, které se dostává do našeho povědomí prostřednictvím médií. Dozvídáme se tak, že dluhy nezasahují pouze jedince, ale i celou jeho rodinu. Zasahují do finančních a majetkových poměrů dlužníka, často však také i do základních životních potřeb jeho rodiny. Lidé mohou vlivem zadlužení přijít o své bydlení, ztratit své blízké v podobě rozvodu nebo žít delší dobu v nepřetržitém stresu. Výskyt psychických nebo somatických onemocnění a závažná sociální situace, do které se vlivem předlužení někteří jedinci mohou dostat, může vést až k pokusu o sebevraždu.

Zabránění zadlužování a prevence předlužování představuje důležitý úkol na cestě k integraci sociálně vyloučených jedinců a rodin. Dluhové poradenství, zvyšování finanční gramotnosti obyvatel, osvěta veřejnosti, spolupráce napříč různými obory a nestátními neziskovými organizacemi, vzdělávání sociálních pracovníků i celé veřejnosti, jsou opatření, která mají řešit dluhové problémy.

Významným přínosem je i existence komunitního plánování, jenž slouží jako metoda plánování sociálních služeb na úrovni obcí nebo krajů. Je velmi důležité, aby byla nastavena kvalitní síť sociálních služeb, která by odpovídala specifickým potřebám jednotlivých rodin. Sociální služby musí být na takové úrovni, aby byly schopny poskytnout zadlužené rodině pomoc při překonání nepříznivé sociální nebo finanční situace.

Téma zadluženosti rodin jsem si vybrala především z praktického důvodu. Od roku 1991 pracuji jako sociální pracovníce na Městském úřadě v Konici a setkávám se každodenně s lidmi, kteří se ocitli ve vážné finanční nebo sociální situaci. Již třetím rokem poskytuje odbor sociálních věcí svým klientům dluhové poradenství a zaměřuje se na prevenci předlužených osob.

V první kapitole je popsána sociální práce jako nástroj sociální politiky, vysvětleny jsou vybrané metody sociální práce a stručně je nastíněn etický rozměr sociální práce. Část kapitoly je také věnována vztahu sociální pedagogiky a sociální práce. V druhé kapitole je objasněna problematika zadluženosti rodin z hlediska vzniku a příčin zadlužení, vysvětlen pojem předlužení a uvedeny nejvíce ohrožené skupiny zadlužených osob. V závěru kapitoly je uvedena charakteristika dluhů a jejich členění a popsány důsledky nesplácení těchto dluhů. Celá třetí kapitola je věnována sociálnímu poradenství a prevenci. Kromě

dluhového poradenství jsou zde uvedena i občanská a finanční poradenská centra, která působí v České republice. Poslední část třetí kapitoly je věnována vzdělávání ve finanční gramotnosti.

Cílem výzkumu mojí práce je pomocí dotazníkového šetření zjistit rozsah zadlužení u cílové skupiny nezaměstnaných osob, zjistit za jakým účelem a od jaké instituce si nejčastěji tyto osoby půjčují finanční prostředky a zda využívají odborného sociálního poradenství. Výzkumným šetřením bude objasněna i celková doba zadlužení a posouzena úroveň finanční gramotnosti osob.

V práci je vycházeno z toho, že sociální pedagogika je transdisciplinární obor, který se zaměřuje na roli prostředí nejen v souvislosti s problémy znevýhodněných a ohrožených osob, ale v souvislosti s celou populací. V knize *Člověk, prostředí a výchova* profesor Kraus uvádí, že sociální pedagogika má vytvářet soulad mezi potřebami jedince a společnosti a přispívat tak k utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ PRÁCE

Sociální práce v současné době prožívá velký rozvoj. Představa, že novodobá historie přinese blahobyt celým národům, se jeví jako mylná. Čím je lidstvo informovanější a má lepší přístup k novým technologiím, jakoby narůstaly nové sociální problémy, které jednotlivci, ale i skupiny nejsou schopny řešit vlastními silami. Objevují se nové sociální patologie. Sociální práce se stále více specializuje, ale příjemců její pomoci neubývá. Na jedné straně zaznamenáváme profesionalizaci v péči o potřebné, ale na straně druhé zažíváme určitou skepsi z mizejících rodinných a komunitních vazeb, které dokázaly zachytit řadu lidí v nouzi.¹

1.1 Sociální práce jako nástroj sociální politiky

Sociální práce je jedním z nástrojů sociální politiky. K pochopení tohoto tvrzení si musíme nejdříve objasnit pojmy sociální práce a sociální politika.

Jedna ze starších definic uvádí, že „Sociální práce je to, co dělají sociální pracovníci, ...(nebo to, co prostě jiní – zdravotníci, učitelé, politici, rodiče ...nedělají).“ V současnosti chápe Gulová sociální práci jako vědecky fundovanou odbornou disciplínu, která prostřednictvím metod sociální práce zajišťuje na profesionální úrovni péči o potřebné, neboť vstupuje do života všech potřebných v podobě služby nebo aktivity, která „by měla pomoci klientovi tak, aby si dokázal pomoci sám.“²

Mühlpachr uvádí, že sociální práce spočívá v aplikaci vědeckých poznatků do praktických činností. „Speciální pedagogika problém označí, vymezí, definuje a nalezne teoretické a praktické způsoby řešení. Sociální práce se svým technologickým charakterem a metodami tento problém řeší v aplikační fázi.“³

Matoušek definuje pojem sociální práce, jako společensko vědní disciplínu i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je vysvětlování, odhalování, zmírňování a řešení sociálních problémů, jako je např. chudoba, zanedbávání výchovy nezletilých dětí, diskriminace, nezaměstnanost, nebo delikvence mládeže. „Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu.“⁴

¹ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 9.

² GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 14.

³ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s r.o., 2006. s. 5.

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 213.

V užším slova smyslu charakterizuje Mühlpachr sociální práci jako přímý, záměrný a připravený kontakt sociálního pracovníka s klientem. „Ten spočívá v sociálně výchovném působení a ovlivnění či usměrnění klienta ke změně postojů a své sociální situace.“⁵

Sociální práce v širším pojetí zahrnuje sociálně technická opatření, tzn. poskytnutí dávek a služeb sociální péče a jejich organizace, odborné a účelné použití nálezů, posudků i rozhodnutí z jiných oblastí a spolupráce s dalšími odborníky v oblasti péče o člověka.⁶

Sociální práce spoléhá a opírá se o společenskou solidaritu. Usiluje o naplnění lidského potenciálu, kdy se lidé zcela přirozeným způsobem angažují pro potřebné, a to nejen v duchu vzájemného soužití, ale i v odborném rámci sociální práce, neboť i stát se se svými zákony opírá o empatii a solidaritu členů domácnosti. Pro sociální práci je zcela zásadní spolupráce s dalšími disciplínami, které ji mohou vhodně doplňovat v oblasti praxe i teorie. Jedná se především o psychologii, sociologii, sociální pedagogiku, andragogiku a gerontagogiku.⁷

Sociální politika je politikou, která se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek a dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života. Sociální politika není izolovaný fenomén, ale je vždy součástí určitého společenského celku. Krebs došel k závěru, že sociální politika není jednoznačně definičně vymezena, neboť její chápání může být velice různé. Uvádí, že „sociální politika v moderní společnosti je její integrální součástí, koncentruje se k rozvoji sociální sféry a hledá odpovědi na zcela specifické otázky, na něž nereagují a neodpovídají ostatní sféry života společnosti, ...“⁸

Názor na sociální politiku souvisí s vnímáním pojmu „sociální“, který je obvykle chápán ve třech rovinách:

- v nejširším vymezení (sociální jako společenský),
- v užším vymezení (sociální jako aktivity, které bezprostředně směřují ke zlepšování životních podmínek všech obyvatel),
- v nejužším vymezení (kurativní smysl – řešení nepříznivých životních situací lidí).⁹

⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s r.o., 2006. s. 6.

⁶ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s r.o., 2006. s. 8.

⁷ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 14-15.

⁸ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 17-18.

⁹ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 21.

Tomeš definuje sociální politiku, jako „soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo o udržení a provozování (fungování) svého či jiného státního, samosprávného nebo nestátního sociálního systému.“¹⁰

Obdobnou definici uvádí Matoušek v Slovníku sociální práce.¹¹ Sociální politika je soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo o udržení a fungování sociálního systému.

Aktivní sociální politika státu podporuje preventivní opatření, kterými předchází vzniku sociálních problémů – působí kurativně. Naproti tomu pasivní sociální politika zmírňuje důsledky již vzniklých sociálních problémů – reaguje paliativně.¹²

Cílem sociální politiky je reagovat na sociální rizika a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržních mechanismů, jako je chudoba a nezaměstnanost.¹³ Podle Dukové je hlavním cílem sociální politiky zabezpečení blahobytu všem občanům státu (tzn. zajištění vzdělávání, osobního bezpečí, zdravé výživy, adekvátního bydlení, dostatečné nabídky pracovních příležitostí, zdravotní péče, garance dostatečného minimálního příjmu odpočinek, možnost cestování).¹⁴

Sociální politika je úzce provázaná se sociální prací a sociálními patologiemi. Vazba sociální práce na sociální politiku je velmi významná. Dle Gulové sociální politika vytváří rámec pro naplňování sociální práce. Sociální politiku chápe jako určitá pravidla, která jsou nastavena v každé společnosti za účelem řešení a zmírňování sociálních problémů společnosti. Snahou společnosti je nastavení optimálních mechanismů, vytvoření programu sociální spravedlnosti a hodnotového systému tak, aby vycházel ze solidarity a sociálního cítění.¹⁵

Cíle sociální práce

Mezi cíle sociální práce můžeme zařadit následující:

- podpora schopnosti klienta řešit a zvládat problémy,

¹⁰ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 155.

¹¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 211.

¹² DUKOVÁ, Ivana; DUKA, Martin; KOHOUTOVÁ, Ivanka. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 34.

¹³ POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005. s. 245.

¹⁴ DUKOVÁ, Ivana; DUKA, Martin; KOHOUTOVÁ, Ivanka. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 49.

¹⁵ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 18.

- zprostředkovat klientovi kontakt s organizacemi, které mu mohou poskytnout odpovídající služby, zdroje a příležitosti,
- napomáhat tomu, aby systémy podpory klientů pracovaly efektivně a humánně,
- neustále zlepšovat a rozvíjet sociální politiku,
- podporovat lidské blaho, zmírňovat utlačování, chudobu a diskriminaci,
- využívat a rozvíjet výzkum, dovednosti a vědomosti v kontextu rozvoje sociální práce,
- aplikovat a rozvíjet sociální praxi z hlediska různých kulturních etnik.¹⁶

1.2 Metody sociální práce

Pojmem „metody sociální práce“ se označují specifické postupy sociálních pracovníků, které směřují:

- na cílový subjekt (cílovou skupinou může být jednatel, rodina, skupina, komunita),
- na jeho aktuální situaci (sociální znevýhodnění, sociální události),
- na vztahový kontext (rodina, organizace, vrstevnická skupina),
- na systémové vazby (regionální, národní nebo nadnárodní sociální politika).¹⁷

Úrovně sociální práce

Sociální práce na mikroúrovni – případová práce, individuální podporování klientovy schopnosti vyrovnat se s problémy. Nejčastější činností při práci s případem je sociální poradenství. Sociální práce na této úrovni akcentuje koordinační a mediační činnosti sociálního pracovníka.

Sociální práce na střední úrovni – zahrnuje aktivity se skupinou (víkendové programy v přírodním prostředí s rizikovou mládeží, kurzy sociálních dovedností, dětské tábory pro děti z nízkopříjmových rodin, rekvalifikační kurzy pro nezaměstnané osoby, programy pro seniory, pracovní aktivity s lidmi, kteří mají nějaký zdravotní handicap).

Práce s rodinami – má podobu specificky zaměřených aktivit organizovaných pro jednu rodinu nebo skupinu rodin. Může se jednat o odborné sociální poradenství pro rodiny,

¹⁶ CHRENKOVÁ, Monika; SOBKOVÁ, Hana; VAJĎÁKOVÁ, Zuzana. Metody sociální práce a sociální služby, standardy kvality v sociálních službách. In: *Sborník studijních textů pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory pověřené koordinační činností*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. s. 13.

¹⁷ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 14.

kteří si chtějí osvojit děti, nebo převzít dítě do pěstounské péče či pěstounské péče na přechodnou dobu. K dalším aktivitám patří i poradenství rodičům při rozvodu a styku rodičů s dětmi, nebo rodinná terapie, jejímž cílem je zlepšení fungování rodiny, vyjasnění rodinné komunikace, vymezení rolí členů domácnosti, vytyčení odpovědnosti mezi jednotlivými členy rodiny.

Sociální práce na makroúrovni - komunitní práce spočívá v organizování akcí místního společenství, s cílem naplnění určité potřeby nebo řešení problému dané komunity. Do makroúrovně zahrnujeme i vytváření a uskutečňování koncepcí na různých úrovních až po tvorbu zákonů.¹⁸

Krizová intervence

Krizová intervence je odborná metoda, která vychází z přirozených lidských forem pomoci a podpory v krizi. Rozvíjí je prostřednictvím odborných a cílených postupů. Pojem krize lidé běžně ve své řeči užívají. Popisuje negativně hodnocenou, drastickou změnu, která trvá poměrně krátkou dobu – hodiny, maximálně dny.¹⁹ Vaňková uvádí, že krizová intervence je prakticky zaměřená činnost, která „má umožnit okamžité a efektivní zacházení s akutními reakcemi při nadměrně náročných životních událostech.“²⁰

Matoušek definuje krizovou intervenci jako rychlou psychologickou a sociální pomoc člověku, který se ocitl v krizové situaci a nedokáže ji zvládnout svými vlastními silami.²¹

Baldwinova typologie krize rozlišuje šest základních druhů:

- situační krize – mimo naši vůli se něco událo a my čelíme následkům,
- tranzitorní krize – krize, kterou očekáváme z životních změn,
- vývojové krize – tyto jsou důsledkem nedořešených úkolů,
- krize pramenící z náhlého traumatizujícího podnětu – závažná životní překážka, která ohrožuje lidský život,
- krize v kontextu specifické křehkosti – nemoc,
- neodkladné krizové stavy.²²

¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 14-15.

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 259-261.

²⁰ VAŇKOVÁ, Petra. Krizová intervence. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. s. 252.

²¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 98.

²² MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 259.

Ještě větší ohrožení než samotná krize může představovat situace, ve které člověk neměl k dispozici odpovídající pomoc a krizový stav musel řešit provizorně. Namísto odborné pomoci se spokojí pouze s potlačením problému např. užitím léků či jiných návykových látek. V těchto případech může dojít k tomu, že člověk uvízne v nedořešeném problému, který se časem může projevit v psychických či somatických symptomech. Člověk může prožívat deprese, úzkost, může mít poruchy spánku nebo mít pocit ztráty dobrého zdraví. Za extrémní důsledek neřešené krize se považuje sebevražda.

Cílem krizové intervence je zpřehlednit a strukturovat prožívání člověka v krizi, zastavit ohrožující tendence v jeho chování tak, aby mohl znovu aktivně ovládat svůj život, povzbudit a podpořit ho v jeho kompetenci řešit problém.²³ Dlouhodobějším cílem, podle Novosada, je funkční obnovení psychického stavu a sociálního statusu jedince, a to na úrovni blížíící se stavu před vznikem krizové situace.²⁴

Mezi formy krizové intervence patří ambulantní pomoc, lůžková, terénní, telefonická a internetová pomoc.

Ambulantní pomoc – poskytuje se klientům, kteří se osobně dostaví do instituce, která je určena k poskytování pomoci lidem v krizi. Tito klienti nejsou bezprostředně ohroženi na svém životě a jsou schopni svůj stav zvládnout.

Hospitalizace na krizovém lůžku – krátkodobé umístění klienta v krizovém centru. K hospitalizaci se přistupuje v případě, kdy klientův stav mu nedovoluje setrvání v domácím prostředí. Klientova krize se zde řeší intenzivně s využitím všech zdrojů krizového centra.

Terénní a mobilní služby – přesun krizové intervence do místa, kde se osoba v krizi nachází např. do domácnosti klienta, školy, nemocnice, nebo do místa, kde došlo k neštěstí. Obětem mimořádných událostí pomáhají psychologové Hasičského záchranného sboru nebo Policie ČR.

Telefonická pomoc – jednoduchá a dostupná služba přes telefon. Zajišťují ji linky důvěry, které jsou obvykle specializované na určitou skupinu populace (Linka bezpečí, Bílý kruh bezpečí, Linka Život 90, Linka AIDS pomoc, ...).

---

²³ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 260.

²⁴ NOVOSAD, Libor. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním: základy a předpoklady dobré poradenské praxe*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 170.

Internetová pomoc – realizuje se prostřednictvím internetu, ze kterého klienti získávají informace o poskytovaných službách.²⁵

Případová práce

Případová práce je práce s jednotlivým případem (s jednotlivcem). Zabývá se řešením takových problémů, které „klienta spoutávají a omezují optimální využívání jeho vnitřních a vnějších možností.“²⁶ Některé problémy vyplývají z prostředí, jiné jsou mezilidské – rodinné, nebo vnitřní – intrapsychické. Podle Krause „dnes již nikdo nepochybuje o tom, že prostředí, do kterého se rodíme, ve kterém vyrůstáme a žijeme, v nás zanechává zřetelné stopy a v nějaké míře ... nás poznamenává a ovlivňuje.“²⁷

Sociální pracovník musí umět s klientem komunikovat, navázat a udržet vztah, pomáhat klientovi s vyjádřením jeho postojů a emocí, pomáhat s hledáním zdrojů pro řešení různých situací, musí umět pracovat s kulturními rozdíly a u lidí, kteří se nachází v nepříznivých životních podmínkách pomáhat hledat smysl jejich života.²⁸

Pět fází případové práce:

- hodnocení potřeb klienta, hodnocení prostředí – hledání zdrojů i překážek v uspokojování potřeb, hodnocení interakce mezi klientem a prostředím,
- hledání a plánování potřebné služby,
- poskytování služby,
- průběžné hodnocení s případnou úpravou individuálního plánu,
- závěrečné hodnocení.²⁹

Pro vytvoření profesionálního vztahu s klientem, musí být dobře zvládnutý rozhovor. Aby pracovník rozpoznal potřeby klienta, musí se učit aktivnímu naslouchání. Matoušek uvádí, že „naslouchání je dovednost, kterou je nutno pěstovat.“³⁰ „Naslouchání neznamena pohodlné pasivní mlčení. Je to velmi aktivní proces.“³¹

V případové práci se specifikují takové cíle, kterých by chtěl klient dosáhnout. Nespecifickým cílem je posílení klientovy schopnosti řešit problém, zvýšení jeho

²⁵ VAŇKOVÁ, Petra. Krizová intervence. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. s. 257-258.

²⁶ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 69.

²⁷ KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. s. 103.

²⁸ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 262.

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 263.

³⁰ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 75-76.

³¹ KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 112.

sebedůvěry a zlepšení sociálního fungování ve společnosti. Přitom však klient nesmí být pracovníkem k něčemu přemlouván, nucen nebo direktivně veden. Pracovník, v roli koordinátora, klientovi navrhne několik možností a je pouze na něm, kterou si vybere.³²

Sociální terapie

V pojetí Matouška „je specifickým druhem odborné intervence, jejímž cílem je přímým i nepřímým působením podporovat žádoucí změny v chování klienta i v jeho sociálním okolí, řešit situaci, která bezprostředně ohrožuje klienta, a předcházet vzniku rizikového chování.“³³

Novotná a Schimmerlingová ji definují jako „sociálně výchovné působení a ovlivnění či usměrnění klientů ke změně postojů a své sociální situace“³⁴ a vymezují ji jako „proces uvědomělého a současně cílevědomého snažení o formování názorů, přesvědčení, postojů, citů a jednání sociálních klientů.“³⁵

Cílem sociálního terapeuta je podpora klientových kompetencí tak, aby byl schopný svým aktivním přístupem změnit svoji nepříznivou životní situaci. Často však dochází i k tomu, že pracovník musí použít represivních opatření v souvislosti s bezprostředním ohrožením dětí nebo klienta samotného. Sociální terapii provádějí velmi často pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, pracovníci v zařízeních ústavní a ochranné výchovy, či v jiných sociálních nebo zdravotních zařízeních. Sociálně-terapeutický postup zahrnuje poradenství, prevenci, krizovou intervenci, spolupráci s dalšími odborníky, sociální rehabilitaci, zapojení rodiny a přátel.

Sociální terapie používá tyto nástroje:

- sociálně-terapeutický rozhovor,
- sociální šetření v rodině
- vyhodnocení klientovy situace a stanovení plánu,
- spolupráce s odborníky – psychologem, lékařem, pedagogem a dalšími,
- spolupráce se státními i nestátními neziskovými organizacemi,
- realizace případových konferencí,
- přímá opatření ve prospěch dítěte a rodiny,

³² MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 263.

³³ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 264.

³⁴ NOVOTNÁ, Věra; SCHIMMERLINGOVÁ, Věra. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova, 1992. s. 22.

³⁵ NOVOTNÁ, Věra; SCHIMMERLINGOVÁ, Věra. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova, 1992. s. 62.

- speciální techniky – komunikační, kresebné, škálové,
- mediační techniky.³⁶

Sociální práce s rodinou

Rodina a její výchovné prostředky mají neopomenutelný význam pro vývoj a výchovu mladé generace. Každému dítěti se v rodině dostává základní výchovy a kontaktu se společností. Na základní úlohu rodiny ve společnosti poukázal i August Comte, když ji nazval „spojovacím mostíkem mezi jedincem a společností.“³⁷ Jak uvádí Kraus, „přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě.“³⁸

Současná rodina, jak ji definuje Matoušek, je křehká a ve srovnání s minulostí malá a málo stabilní. V případech, kdy se dostane do nějakých potíží, je více než dříve závislá na pomoci státu. Stabilitu rodiny určuje zejména „emocionální bilance dospělého páru, a jen v minimální míře tradiční systémy sociální kontroly.“³⁹

Rodiny, které nejsou schopny si zajistit určitou úroveň příjmů a hospodařit s nimi, zajistit si bydlení, udržovat svoji domácnost, řešit konflikty v rodině, komunikovat se širší rodinou i s okolím, vychovávat děti – vnímat jejich potřeby a naplňovat je, určovat pravidla chování, jsou dnes nazývány mnohaprblémové rodiny. Sociální pracovník, který poskytuje rodině pomoc, musí počítat s tím, že ochota z řad dospělých členů rodiny něco změnit nebývá moc vysoká. Tyto rodiny s velkým nechutenstvím navštěvují instituce, proto je někdy lepší, pracovat s nimi v domácím prostředí, neboť známé prostředí dává rodině pocit jistoty.⁴⁰

Do sociální práce s rodinou vstupuje nový způsob práce, který je nazýván sanace rodiny. Rodina je podporována z více stran, kdy široké spektrum pracovníků (zaškolený dobrovolník až specializovaný profesionál) poskytuje rodině pomoc. Jedná se o soubor sociálních služeb, opatření sociálně-právní ochrany dětí, dalších programů a jednotlivých individuálních opatření. Tyto jsou ukládány nebo poskytovány rodičům dítěte a ohroženému dítěti. Cílem sanace rodiny je předcházení, zmírnění či eliminování příčin

³⁶ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 264-265.

³⁷ LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: IMS Brno, 2011. s. 76.

³⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 79.

³⁹ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 302.

⁴⁰ MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla; KOLÁČKOVÁ, Jana. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 79.

ohrožení. Snahou všech pracovníků, kteří se na sanaci podílejí, je zachování rodiny, podnětného rodinného prostředí a přispívání k pozitivním změnám v rodině.⁴¹

S novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí,⁴² která nabyla účinnosti od 1. 1. 2013, přibyl orgánům sociálně-právní ochrany dětí další nástroj, který musí pracovníci používat při práci s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Jedná se o realizaci tzv. případových konferencí. Matoušek definuje případovou konferenci jako poradou věnovanou „diskusi o případu, jíž se účastní členové rodiny, případně další blízcí lidé a zástupci institucí, které mají s klientovými problémy něco do činění.“⁴³

Naproti tomu Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí, že případová konference je plánované a koordinované společné setkání klienta, jeho rodiny a všech, kteří pro ně představují, nebo mohou představovat, podpůrnou síť. „Cílem setkání je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování potřeb dítěte. Výstupem je individuální plán péče.“⁴⁴

Tento přístup směřuje k výkonu sociálně-právní ochrany dětí založené na důkazech. Jde tedy o omezení nepodložených a intuitivních rozhodnutí, u kterých není obvykle jasné, jaký budou mít vliv na dítě a jeho další vývoj, směrem k praxi založené na objektivních postupech, jenž „mají oporu v empirických datech a jejich výstupy lze s určitou mírou pravděpodobnosti predikovat.“⁴⁵

Případové, popř. rodinné konference, upřednostňují potenciál rodiny před potenciálem profesionála. Respektují právo rodiny na řešení vlastních záležitostí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí začne situaci v rodině řešit v okamžiku, kdy je dítě ohroženo a rodina nemá dostatek kapacity, aby tomu zabránila.⁴⁶

Mediace

Mediace je řešení konfliktu komunikací, při které vzniká mimosoudní dohoda.

⁴¹ BECHYŇOVÁ, Věra; KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. s. 18.

⁴² Česko. Zákon č. 401 ze dne 5. září 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 147, s. 5090-5139.

⁴³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 170.

⁴⁴ *Manuál k případovým konferencím*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. s. 9.

⁴⁵ *Manuál k případovým konferencím*. s. 8.

⁴⁶ MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 173.

„Vyčerpávající výčtová definice mezilidského komunikování, jež by zahrnula všechny aspekty (kognitivní, filozofické, sociální, lingvistické, kulturní; všechny potenciální proměnné a možné roviny významu a dopadu), není možná.“⁴⁷

V naší společnosti je mediace novou metodou vyjednávání založenou na zájmech klienta. Klient prostřednictvím mediátora hledá východiska z neřešitelných a problematických konfliktů.

V literatuře se uvádí různé definice této metody. Holá uvádí, že „mediace je metoda řešení konfliktu, při níž neutrální kvalifikovaná osoba pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání, jehož cílem je dosažení jejich spokojenosti s procesem i výsledkem řešení konfliktu.“⁴⁸ Ve Slovníku sociální práce je definována mediace jako „vyjednávání a uzavření dohody s pomocí vyškoleného zprostředkovatele – mediátora.“⁴⁹

Snahy o zprostředkování mimosoudního řešení sporu se uplatňují velmi často při práci s rodinami, kdy účastníky mediace jsou rozvádějící se manželé a předmětem mediace jsou spory o svěřeni dítěte do péče, stanovení výživného, spory rodičů o výchovu dětí, majetkové vypořádání po rozvodu manželů nebo neshody s finančním hospodařením domácnosti.

Při zprostředkování mediace mediátor musí dodržovat tyto zásady:

- mediaci lze provést pouze na základě souhlasu všech zúčastněných stran,
- sdělení je v rámci mediace důvěrné,
- mediátor musí být nezávislou osobou,
- při projednávání sporu je potřebná aktivní účast všech účastníků, kterou mediátor podporuje a dbá na její vzájemnou vyváženost,
- při mediaci vytváří mediátor atmosféru důvěry a vzájemného respektu,
- v rámci vedení mediace mediátor neprosazuje své názory, zachovává neutralitu.⁵⁰

Cílem úspěšné mediace by mělo být ještě něco víc než pouhé vyřešení konfliktu. Přes všechny dílčí cíle, by měli účastníci dojít k cíli konečnému, a tím je „spokojenost účastníka mediace.“⁵¹

⁴⁷ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 30.

⁴⁸ HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 52.

⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 105.

⁵⁰ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 300.

⁵¹ HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 61.

Mediaci zprostředkovávají nebo nabízejí speciální mediační centra nebo jednotlivci – mediátoři. V České republice je mediace upravena zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci. Mediací se zabývá rovněž i zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR.

Komunitní práce

Komunitní práce, jak uvádí Matoušek, je „proces pomáhající lidem, aby společnou aktivitou vyřešili problém místní komunity, případně zlepšili podmínky svého života v komunitě. Tento proces obvykle vyžaduje účast profesionálních sociálních pracovníků.“⁵²

Popple vymezuje komunitní práci jejím cílem: „Účelem komunitní práce je posílit schopnosti lidí zvládat znevýhodňující a obtížné situace tím, že získají větší míru kontroly nad těmi okolnostmi života, jimž jsou společně vystaveni. Komunitní pracovník podněcuje a podporuje skupiny lidí, které usilují o zlepšení podmínek a příležitostí v místě bydliště. Bezprostřední cíle komunitní sociální práce jsou často dílčí, jejím obecným cílem je posílení sebedůvěry, dovedností a sebeorganizační kapacity komunity, které účastníkům umožní tyto schopnosti používat a šířit poté, co je komunitní pracovník opustí.“⁵³

Komunita je určena hranicemi (geografickými, ale též ekonomickými, sociálními či politickými), strukturou a sdílením hodnot, zájmů, sociálních problémů a subkultur. Kraus rozlišuje dva typy komunit – morální (náboženské komunity nebo různá hnutí propagující určitý životní styl) a geografické (místní, městské, regionální, občanské). Role komunit, jak uvádí Kraus, je v dnešní době velice významná při začleňování minorit nebo marginalizovaných skupin do majoritní společnosti.⁵⁴

Sociální pracovník se v rámci komunitní práce velice často setkává s minoritním etnikem romské populace. Setkává se s tím, že nejenom jednotlivé rodiny, ale často i celé romské komunity, se nachází na nízké sociokulturní úrovni a žijí na hranici chudoby. Nepříznivá sociálně ekonomická situace se odráží jak v zadluženosti rodin, tak v kvalitě rodinných vztahů a v úrovni bytových potřeb.

Romové, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách, ve špatných hygienických podmínkách, mají i často zhoršený zdravotní stav. Jejich životní strategie se ve většině

⁵² MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 94.

⁵³ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 310. In: Popple, K. (1995). *Analysing Community Work. Its Theory and Practice*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

⁵⁴ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 193-194.

případů orientuje pouze na přítomnost. Tedy na uspokojení momentálních potřeb bez schopnosti plánování do budoucnosti. Obyvatelé romské komunity velice často zastavují svůj majetek, půjčují si peníze na vysoký úrok, a to buď prostřednictvím rychlých půjček, nebo lichvy.⁵⁵ Terénní sociální pracovník nebo komunitní pracovník s obyvateli těchto komunit musí probírat ekonomickou situaci jednotlivých rodin a poskytovat jim odborné dluhové poradenství.

Poslání komunitního pracovníka:

- nalezení priorit a významných potřeb dané komunity,
- povzbuzování obyvatel k tomu, aby poznali své problémy a naučili se je zvládat,
- informování obyvatel o možnostech řešení,
- vedení diskuzí o problémech,
- pořádání akcí s cílem odstranění nebo zmírnění problému.⁵⁶

1.3 Etický rozměr sociální práce

Etika sociální práce je souhrnem norem a kladných hodnot, které se rozšiřovaly podle toho, v které epoše se sociální práce rozvíjela. Sociální pracovník vystupuje jako prostředník mezi společností a klientem. V této roli stojí především na straně společnosti, neboť je vázán povinností dodržovat zákony a normy. Toto pojetí však v některých případech ztěžuje jeho vztah ke klientům, protože některé případy se pohybují jakoby na hraně zákona. Velmi významná je etika jednání a osobnostní rysy sociálního pracovníka. „Sociální péče potřebuje etiku, aby byla skutečnou pomocí bližnímu v nouzi. Aby pomoc nebyla urážlivá, degradující, ale naopak partnerská, aby pomáhala budovat lidskou důstojnost v situaci, kde dochází vlastní síly (Mgr. Miroslav Erdinger – ředitel Domova odpočinku ve stáří, Krabčice).“⁵⁷

Matoušek popisuje etiku jako soubor mravních zásad, který je formalizován do podoby kodifikovaných pravidel, které by měl sociální pracovník dodržovat. Tyto pravidla určují žádoucí způsoby profesionálního chování zejména s ohledem na konfliktní situace. Odpovědnost sociálního pracovníka je etickým standardem stanovena nejen vůči klientům, ale rovněž i vůči kolegům, profesi nebo celé společnosti.⁵⁸

⁵⁵ KALEJA, Martin; KNEJP, Jan. *Aven vakeras pal o Roma – Mluvme o Romech*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. s. 164.

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 267.

⁵⁷ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 38.

⁵⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 62-63.

Etika velmi významně reguluje chování po celé životní dráze jedince. Upravuje vzájemné vztahy mezi lidmi, v rodině, v kruhu přátel, k okolí, ke společnosti i k sobě samému. Profesní etika je obsažena v nejrůznějších oblastech lidského konání. Je to druh morálky společnosti obsažené v pravidlech chování, předpisech a v hodnocení morálních kvalit, zvláště důležitých pro pracovníky těch profesí, kteří pracují s lidmi – lékaři, sociální pracovníci, pedagogové. Etika sociální práce zahrnuje všechny kladné, humanistické hodnoty, které se vyvíjely během celých staletí.⁵⁹ Sociální pracovník většinou žije ve společnosti, kde etika společnosti je totožná s etikou majoritní společnosti. Pracovník musí znát všechny rozdíly v etických postojích jednotlivých skupin minoritního etnika, neboť pokud jsou tyto postoje nesrovnatelné s morálními a právními normami majoritní společnosti, vedou ke konfliktům. Sociální pracovníci posuzují jednotlivé činy svých klientů a zvažují jejich důsledky. Přitom však musí respektovat etické principy, které jsou závazné pro profesi sociálního pracovníka.⁶⁰

V České republice v roce 1990 vznikla Společnost sociálních pracovníků, která v roce 1995 vydala dokument s názvem Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR.⁶¹ Mezinárodní federace sociálních pracovníků vytvořila etický kodex v roce 1976, který byl následně přepracován, a v roce 1990 jiná skupina ustanovila Deklaraci etických principů sociální práce. Následně, v roce 1992 ve Washingtonu, byly oba tyto dokumenty sjednoceny. Výsledný dokument obsahuje devět zásad sociální práce:

- nezávislost,
- osvobození od represe a podřadných životních podmínek,
- protidiskriminační přístup,
- demokracie a lidská práva,
- spoluúčast klientů,
- ochrana integrity klientů,
- sebeurčení,
- odpor proti násilí,
- osobní zodpovědnost.⁶²

---

⁵⁹ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. s. 23.

⁶⁰ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 39.

⁶¹ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 41.

⁶² GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 40.

Etický kodex sociálních pracovníků ČR je vodítkem pro jednání, rozhodování nebo zastávání určitých postojů v rámci sociální práce. Tuto normu můžeme rozdělit do třech částí. První směřuje do osobní roviny a koresponduje s hodnotovou orientací a svědomím pracovníka. Druhá usměrňuje profesní různorodost sociálního pracovníka a třetí směřuje ke klientovi a k celé společnosti. „Etický kodex nesmí sloužit jako donucovací prostředek, ale ani jako nedotknutelné dogma. Život a především sociální práce přináší celou řadu nových a nespécifikovaných situací, na které nemůže ani sebelépe formulovaný kodex vždy najít správné a jediné možné stanovisko.“⁶³

Zásady při práci s klientem

- Pracovník respektuje klienta jako rovnocenného partnera se všemi právy a povinnostmi.
- Pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva klientů a pomáhá stejným úsilím bez jakékoliv formy diskriminace.
- Pracovník podporuje klienta v hledání řešení, jeho samostatnost a nevnucuje klientovi své řešení. Nabízí pouze fakta a informace na kvalifikované úrovni, včetně vysvětlení důsledků a odpovědnosti za svá rozhodnutí.
- Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení.
- Bez souhlasu klienta neposkytuje pracovník žádné informace, s výjimkou případů stanovených zákonem.

Etické zásady vztahu ke spolupracovníkům a dalším odborníkům

- Pracovník respektuje individuální odborné a osobnostní znalosti, postoje i odlišnosti kolegů i odborných pracovníků.
- Pracovník respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů i odborníků, profesionálně vyjadřuje své připomínky.
- V zájmu klienta a s jeho souhlasem spolupracuje s kolegy a odborníky, kteří jsou angažováni v řešení případu klienta.⁶⁴

Etické zásady ve vztahu k zaměstnavateli

- Pracovník plní aktivně a odpovědně své povinnosti vůči svému zaměstnavateli.
- Snaží se ovlivňovat pracovní postupy a zvyšovat jejich úroveň.

---

⁶³ *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 33-34.

⁶⁴ *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita. s. 45.

- Pracovník dbá na odbornou úroveň poskytovaných služeb. Za tímto účelem se neustále vzdělává.
- Respektuje poslání, cíle, hodnoty organizace a jedná vždy tak, aby podporoval dobré jméno organizace.⁶⁵

„Etiku práce není možné vymezit nějakým kodexem“, uvádí Úlehla. „Kodexy jsou užitečné k prvnímu seznámení a k prvnímu nahlédnutí do problematiky etického hodnocení práce. Do profesionální práce se ovšem promítá celý pracovníkův přístup k životu.“⁶⁶

1.4 Vztah sociální pedagogiky a sociální práce

Pojmy sociální pedagogika a sociální práce označují dvě oblasti pomoci člověku, které se v některých částech překrývají. Každá z těchto oblastí má rozdílný vývoj a historické kořeny. Avšak cíle, a předmět jejich zájmu, si jsou velice blízké, tudíž v práci s některými cílovými skupinami jako jsou např. děti ohrožené sociální exkluzí, mohou být obě dobře použitelné.⁶⁷

Kraus uvádí, že k sociální pedagogice má nejbližší obor sociální práce. Oba dva obory zaznamenaly v posledních dvaceti letech značný rozvoj. Sociální práce je v nejšířší podobě vymezována „jako obor zabývající se činnostmi, kterými předcházíme nebo jimi upravujeme problémy jedinců (skupin) vznikající z konfliktů potřeb jedince a společenských institucí, se záměrem zlepšovat kvalitu života. V praxi se jedná o realizaci sociální politiky.“⁶⁸ Blízkost sociální práce v praxi představuje názor, že „sociální pedagogika je pro sociální práci vlastně jakousi teoretickou oporou a je chápána jako akademičtější.“⁶⁹

Sociální pedagogiku i sociální práci (SP) však můžeme zařadit mezi pomáhající profese, které vycházejí z osvícenství. „Zatímco v základech sociální pedagogiky můžeme identifikovat touhu po „povznesení lidových vrstev“ prostřednictvím socializace a výchovy (Natorp), ve vývoji SP se odráží vývoj péče státu o občany, kteří potřebují pomoc. V obou

⁶⁵ *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita. s. 46.

⁶⁶ ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: SLON, 2007. s. 114.

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 503.

⁶⁸ KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. s. 29.

⁶⁹ *Člověk, prostředí, výchova*. s. 29.

případech se jedná o služby, jež v době předosvícenské zajišťovala především církev, která byla v tradiční společnosti „vychovatelkou“ i „pomocnicí“ těchto lidí.⁷⁰

Pojetí sociální pedagogiky se v průběhu jejího vývoje různě vyvíjela a měnila. Toto souviselo především s výkladem pojmu sociální. Jedno pojetí chápalo pojem ve vztahu k celé společnosti, tedy ve smyslu výchovy všech společenských vrstev v dané společnosti, druhé vnímalo pojem sociální ve vztahu pomoci jedincům, kteří se dostali do složité životní situace.⁷¹

V odborné literatuře je popsána celá řada vymezení, od širokých až po velmi úzká. Široké pojetí najdeme v knize *Člověk, prostředí, výchova*, kde se hovoří o sociální pedagogice jako o vědním oboru transdisciplinární povahy, který se zaměřuje na roli prostředí ve výchově, a to nejen v souvislosti s problémy rizikových, potenciálně deviantně jednajících, ohrožených a nějak znevýhodněných skupin, ale v souvislosti s celou populací. Sociální pedagogika by měla vytvářet soulad mezi potřebami jedinců a společnosti, tj. přispívat k optimálnímu způsobu života v dané době a v daných společenských podmínkách.⁷²

Slovník sociální práce vymezuje sociální pedagogiku v úzkém smyslu. Označuje ji za odbornou disciplínu, která se „zabývá rozpoznáváním sociálních činitelů ohrožujících vývoj člověka, a uplatňováním postupů, jež vyvažují jejich nepříznivé působení.“⁷³

V úzkém pojetí chápe sociální pedagogiku také např. Klapilová, jež ji definuje jako teorii životní pomoci ohrožené a zanedbané mládeže.⁷⁴

Současná sociální pedagogika podle Krause zahrnuje dvě dimenze – sociální a pedagogickou. Sociální dimenze je dána společenskými podmínkami, sociálním rámcem a situací v konkrétní dané společnosti. Zabývá se socializací jedince a skupin a hledá východiska pro optimální rozvoj osobnosti v měnícím se prostředí. Pedagogická dimenze spočívá v prosazování a realizování společenských nároků, žádoucích cílů, požadavků a minimalizování rozporů pedagogickými prostředky.⁷⁵

Gulová uvádí, že sociální pedagogika působí především v oblasti kompenzace a prevence, kdy její metody vychází z oblasti metod pedagogiky volného času. Dle ní sociální práce

⁷⁰ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 503.

⁷¹ KRAUS, Blahoslav; SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. s. 10.

⁷² KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. s. 12.

⁷³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 210.

⁷⁴ KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. s. 13.

⁷⁵ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 44-45.

má daleko propracovanější teorii i praxi. Uvádí, že některá vysokoškolská pracoviště přejímají teorii sociální práce a zaměňují ji za sociální pedagogiku. Je toho názoru, že v naší společnosti se obě dvě disciplíny setkávají, snaží se ale udržet svoji svébytnost. Sociální práci vnímá jako intervenci do náročné životní situace jedinců nebo skupin, které nejsou motivovány k tomu, aby změnili svůj styl života. Sociální pedagogika pracuje s prostředím, které jednotlivce obklopuje a zaměřuje se na prevenci. Svůj teoretický základ si teprve vytváří, důraz klade na vytvoření a propracování mechanismů a metod, které uplatňuje u jednotlivých cílových skupin. Velký problém vidí rovněž v tom, že sociální pedagogika není uvedena v žebříčku profesí. Sociální pedagogové jsou zařazeni na různých pracovních pozicích, ale jen ojediněle na pozici sociálního pedagoga. Většinou se jedná o profese v oblasti sociální práce, vychovatelství, pedagogicky zaměřeného povolání nebo v oblasti vězeňství popř. policie. Gulová je toho názoru, že v naší společnosti chybí výraznější lobby zájmových skupin, jež by protlačily sociální pedagogiku mezi ostatní disciplíny.⁷⁶

Laca chápe sociální pedagogiku jako pomocnou vědu a spolupracovníci pro sociální práci, protože její přístup je pozitivně orientovaný na každodenní život a problémy jednotlivců nebo skupin. Zdůrazňuje, že sociální práce jako věda musí být sociální pedagogice nápomocná a musí jí pomáhat při jejím rozvoji v rámci svých možností. Obě dvě musí přitom poukázat na svoje silné a slabé stránky. U zásadních názorů by měla vládnout vzájemná tolerance. Sociální práce stejně jako sociální pedagogika prochází neustálým vývojem v souvislosti s vývojem celé společnosti, která „je poznamenána společenskými změnami souvisejícími především s rostoucí technikou, automatizací a globalizací světa, ale i s narůstajícím množstvím sociálně-pedagogických problémů.“⁷⁷

---

⁷⁶ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 70-71.

⁷⁷ LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: IMS Brno, 2011. s. 48-49.

2 ZADLUŽENOST RODIN

Zadluženost rodin můžeme zařadit mezi sociálně ekonomické problémy naší společnosti. Je všeobecně známo, že zadluženost obyvatel, zejména spojená se splácením půjček, roste úměrně se snižujícím se vzděláním a sociálním postavením.

Samotné půjčování peněz problémem není. V okamžiku, kdy dlužníci přestávají být schopni své závazky plnit, se stává půjčování peněz rizikovým společenským jevem a má negativní vliv na společnost.⁷⁸

2.1 Vznik a příčiny zadluženosti

Nárůst zadluženosti v České republice s sebou přináší řadu nových společenských problémů. Dlužníci si často neuvědomují rizika, která plynou z neuvážených půjček, nedokáží odhadnout svoje finanční možnosti a velmi špatně se orientují v široké nabídce různých finančních produktů.

Zadluženost považujeme za stav, kdy dlužník má jednoho nebo několik věřitelů, kterým je povinen splácet dlužné peníze. Dlužníky můžeme rozdělit na dvě skupiny. První skupinu tvoří bezproblémoví dlužníci, kteří mají pravidelný příjem a jsou schopni pravidelně plnit svoje závazky, tzn. pravidelně splácet a dodržovat plán splácení dluhu. Do druhé skupiny řadíme problémové dlužníky, kteří nejsou schopni a z nějaké příčiny nemohou své dluhy splácet. Podle Smrčky, hlavním problémem je reálné posouzení potřebnosti úvěru⁷⁹.

Nekudová rozlišuje dva základní druhy zadlužování – elektivní (uvážené) a rizikové. Efektivní zadlužování dle ní spočívá na racionálním uvažování jednotlivců a domácností, kdy osoby rozumí všem úskalím, která mohou nastat a jsou schopny dluhy řádně splácet. Jako výhodné uvádí půjčky na podnikání nebo bytovou výstavbu. Za rizikové považuje Nekudová zadlužování, kdy osoby nejsou schopny porozumět závazkům, zadlužují se neuváženě, své dluhy nesplácejí a často si půjčují jenom proto, aby mohly splatit půjčky předešlé. Do dluhové pasti se dle ní občané dostávají svou vlastní neuvážeností, lehkomyšlným přístupem, liknavostí a nedbalostí. „Ekonomické myšlení jednotlivců a domácností by mělo být založeno na racionálním uvažování i finanční inteligenci, tedy na

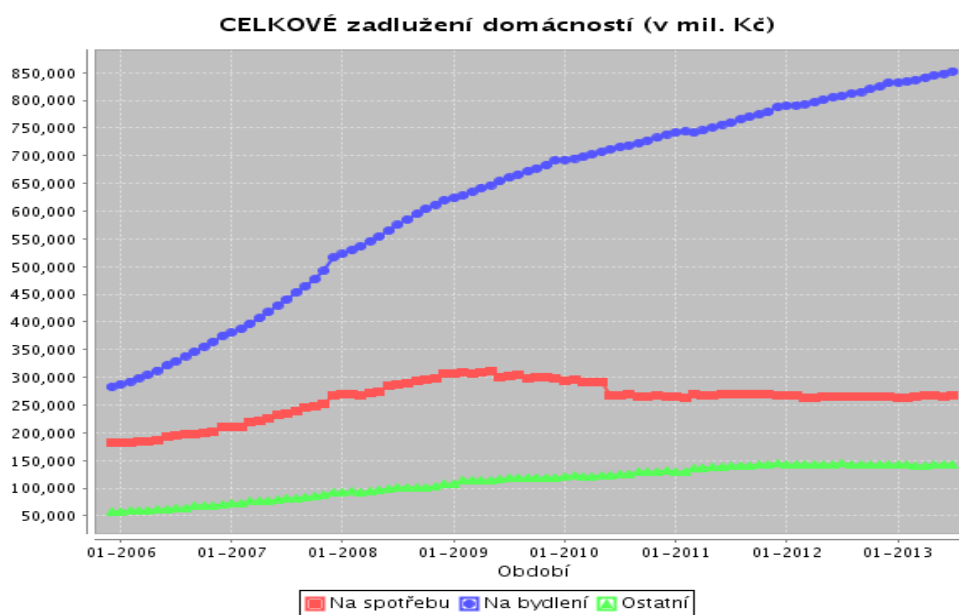
⁷⁸ LOVRITŠ, Veronika. *Dluhy a předlužení* [online]. IQ Roma servis, o.s. [cit. 15. 9. 2013].

⁷⁹ SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance. Ekonomická krize a krach optimismu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 401

finanční gramotnosti a to nejenom ve vztahu k domácímu rozpočtu, ale hlavně ve vztahu k zadlužování.⁸⁰

Rychlé tempo zadlužování českých domácností (Obr. 1.) je skutečností posledních několika let. Rostoucí zadluženost má mnoho příčin, mezi nejčastěji uváděné patří:

- snadnější dostupnost finančních prostředků od nebankovních i bankovních institucí, jejich vstřícnější postoj,
- silná marketingová politika těchto institucí,
- relativně nízké a stabilní úrokové míry,
- růst životní úrovně obyvatel,
- změna životního stylu, rostoucí spotřeba, potřeba vlastního bydlení,
- změny názorů obyvatelstva na zadluženost.⁸¹

Obr. 1. Celkové zadlužení domácností v ČR.⁸²

⁸⁰ NEKUDOVOÁ, Pavla. *Zadluženost ohrožuje nejen nízkopříjmové domácnosti* [online]. Rumburk: Oblastní charita. [cit. 16. 9. 2013].

⁸¹ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 8.

⁸² ARAD systém časových řad 1. [online]. Česká národní banka. [cit. 18. 9. 2013]. Dostupný z [www: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1538&p_uka=1%2C2%2C3&p_strid=AD&p_od=200512&p_do=201307&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C](http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1538&p_uka=1%2C2%2C3&p_strid=AD&p_od=200512&p_do=201307&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C).

2.2 Předlužení

Rizikové zadlužování často vede k jevu, který nazýváme předluženost. Předlužeností je chápána situace, ve které již dlužník není schopen své dluhy zvládnout.

„Předlužení je nesplnění platebních povinností dlužníka a spěje k jeho ekonomické a psychosociální destabilizaci. Je to dlouhodobě trvající proces, který prochází určitým vývojem a spěje k soukromému bankrotu. O předlužení nehovoříme jen tehdy, kdy po odečtení pevných životních nákladů nestačí již zbylá část měsíčního příjmu na placení splátek, nýbrž přináší s sebou i masivní sociální a psychické důsledky.“⁸³

Insolvenční zákon⁸⁴ definuje předlužení jako stav, kdy má dlužník více věřitelů a souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku.

Předlužení není pouze problém sociální, kdy vysoce zadlužené rodiny se velmi obtížně začleňují do běžného života společnosti, ale také i problém ekonomický, neboť tyto rodiny jsou velmi často demotivovány k legální práci. Těmto rodinám se nevyplatí legálně pracovat, protože jejich příjem ze zaměstnání by podléhal exekuci. Raději tedy pobírají sociální dávky, které v některých případech končí v rukou lichvářů. Rodiny se tak dostávají do velmi nepříznivé životní situace a často se i stávají oběťmi spekulantů a lichvářů. V případech, kdy rodinám hrozí, např. vystěhování z bytu za neplacení nájemného si často půjčují tzv. rychlé půjčky s vysokým úrokem. Výše dlužných částek tak během krátké doby naroste do úrovně, jenž tyto rodiny, žijící většinou z dávek pomoci v hmotné nouzi, nejsou schopny ze svého rodinného rozpočtu pravidelně splácet. Zadlužené rodiny se dostávají do koloběhu splácení a dalšího narůstání dluhů, z něhož se vlastními silami nejsou schopny dostat. Velmi často se předlužení domácností stává příčinou sociálního vyloučení. Snaha o řešení tohoto problému je však obtížná, v některých případech skoro nemožná.⁸⁵

K rozšiřování počtu předlužených rodin přispívá i současná hospodářská krize, kdy občané nejsou schopni splácet své dluhy, neboť přišli mnohdy i ne zcela vlastní vinou o práci a tím nemají dostatek peněžních prostředků na uhrazení svých závazků. Zde vidím i velký

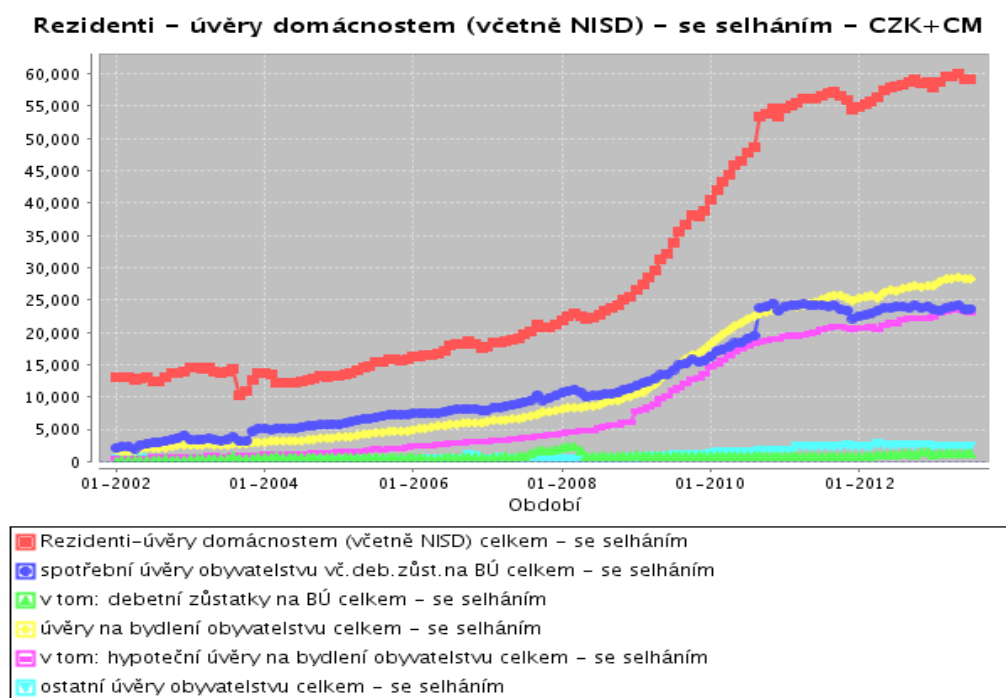
⁸³ *Formy pomoci předluženým občanům. Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit.* 2007. s. 4.

⁸⁴ Česko. Zákon č. 182 ze dne 30. 3. 2006 o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 62, s. 2130-2217.

⁸⁵ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 55-56.

problém v tom, že děti vyrůstající v předlužených rodinách považují za zcela normální to, že si mohou skoro všechno pořídit na dluh.

Jak dokazuje graf (Obr. 2.) během posledních pěti roků výrazně stoupl objem nesplacených úvěrů u domácností.

Obr. 2. Vývoj počtu nesplacených úvěrů (v mil. Kč)⁸⁶

Předlužování v Národním programu Evropského roku 2010

Již v roce 2000 byl v Evropě zahájen proces sociálního začleňování znevýhodněných jedinců či skupin obyvatelstva do života společnosti, kdy na zasedání Evropské rady byly v prosinci 2000 přijaty společné cíle v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Na úrovni Evropské unie jsou přijímány společné cíle, na jejichž základě vypracovává každá členská země národní plány sociálního začleňování, které obsahují konkrétní opatření.⁸⁷

⁸⁶ ARAD systém časových řad 2. [online]. Česká národní banka. [cit. 18. 9. 2013]. Dostupný z http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=13290&p_uka=1%2C2%2C3%2C7%2C8%2C12&p_strid=ABBAF&p_od=200201&p_do=201307&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C.

⁸⁷ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 52-53.

Evropská unie vyhlásila rok 2010 Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. V souvislosti s tímto vyhlášením předložila Česká republika Národní program Evropského roku 2010, ve kterém je prioritou boj proti sociálnímu vyloučení v důsledku předluženosti. „Priority Národního programu Evropského roku 2010 vypracovaného Českou republikou:

Priorita 1: Prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti.

Priorita 2: Přístup na trh práce osobám vzdáleným tomuto trhu – koncept aktivního začleňování.

Priorita 3: Aktivizace územní veřejné správy při tvorbě a hodnocení regionálních místních akčních plánů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Priorita 4: Zvýšení úrovně vzdělanosti a tím konkurenceschopnosti chudých a vyloučených lidí na trhu práce.

Priorita 5: Podpora přiměřeného bydlení sociálně vyloučených skupin a řešení bezdomovectví.⁸⁸

Na základě těchto priorit realizuje MPSV ČR dvanáct projektů, z nichž je několik zaměřeno na rozvoj finanční gramotnosti a na prevenci předlužení.⁸⁹

Sociálně – patologické jevy spojené s předlužením

Předlužení se velmi často týká jedinců, kteří jsou nemajetní, nachází se v obtížné životní situaci a mnohdy mají i nízkou finanční gramotnost. Takový jedinec je pak ohrožen těmito jevy:

- preferuje nelegální zaměstnání v kombinaci s pobíráním sociálních dávek (nerad pracuje legálně, protože část mzdy by mu podléhala exekuci),
- upadá do materiální chudoby, žije pouze ze sociálních dávek,
- je ohrožen exekucí majetku,
- je vytlačován na okraj společnosti, kde je vystaven kriminalitě a dalším sociálně-patologickým jevům (závislosti na návykových látkách, gamblerství),
- jako neplatič nákladů spojených s bydlením je ohrožen vystěhováním do holobytu, nebo úplnou ztrátou vlastního bydlení,

---

⁸⁸ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 54.

⁸⁹ Tisková zpráva. *Češi a chudoba – představení aktivit Evropského roku 2010 v České republice* [online]. Praha 22. 1. 2010. [cit. 18. 9. 2013]. Dostupná z [www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/8136/22012010.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/8136/22012010.pdf)

- hrozba odebrání dětí do ústavní péče.⁹⁰

S hrozbou odebrání dětí předluženým rodinám do ústavní péče se neztotožňují. Jak zmiňuje Matoušek, „materiální nouze a špatné bytové podmínky, jež byly až dosud častými důvody odebrání dětí z vlastních rodin, nemají být podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z r. 2010 samy o sobě důvodem k nařízení ústavní výchovy.“⁹¹

2.3 Nejvíce ohrožené skupiny

Nedostatečný přístup jednotlivců nebo skupin obyvatelstva ke zdrojům společnosti má za následek, že můžeme v naší společnosti identifikovat skupiny obyvatelstva, které jsou nejvíce ohroženy sociálním vyloučením. Podle Vybírala k těmto skupinám patří:

- dlouhodobě nezaměstnaní,
- příslušníci etnických menšin,
- osoby se zdravotním postižením,
- osoby předlužené,
- migranti,
- osoby s nízkou kvalifikací,
- osoby s různými druhy závislostí,
- osoby, pro které se stal život „na sociálních dávkách“ běžným životním stylem,
- osoby, které žijí ve znevýhodněných oblastech s vysokou nezaměstnaností,
- děti, které žijí v ohrožených rodinách – chudých, nefunkčních, mnohopočetných, s nezaměstnanými rodiči, a v rodinách, kde dochází k násilí.⁹²

Podobně jsou definované ohrožené skupiny i v Národním programu Evropského roku 2010. Mezi nejčastěji ohrožené chudobou a sociálním vyloučením patří následující skupiny.⁹³

Osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách

V sociálně vyloučených lokalitách v České republice žijí převážně Romové, kteří jsou českou populací vnímáni primárně jako příslušníci jiného etnika a až následně jako občané.

⁹⁰ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 51.

⁹¹ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. s. 415.

⁹² VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 52.

⁹³ Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. *Předlužení* [online]. 2010. [cit. 19. 9. 2013] Dostupný z [www: http://www.ey2010.cz/predluzeni/](http://www.ey2010.cz/predluzeni/).

U této skupiny existuje vysoké riziko sociálního vyloučení. Romové jsou častěji než ostatní chudí a nezaměstnatelní, obývají přeplněné nebo hygienicky nevyhovující byty a obydlí, mají ztížený přístup k řadě služeb, mají převážně horší zdravotní stav než majoritní populace, častěji se v romských komunitách šíří epidemie a jejich děti často navštěvují zvláštní školy.⁹⁴

Příčinami předlužení v sociálně vyloučených lokalitách jsou nízké příjmy (vysoká nezaměstnanost, nízká nebo žádná kvalifikace, nelegální práce a z toho plynoucí nízké nebo žádné důchody) a další příčiny – finanční a právní ngramotnost, půjčování peněz na vysoké úroky, působení reklamy (značkové oblečení a elektronika), vysoké náklady na bydlení často v nevyhovujících bytech. Jako zásadní, etnicky podmíněnou příčinu, popisuje Lovriš, rodinnou soudržnost a hodnoty rodiny. Jak uvádí, do této skupiny patří zejména příbuzní, kteří často využívají pohostinnosti u svých rodin. Dalším aspektem typickým pro tuto minoritu jsou rodinné tradice a s nimi spojené vysoké výdaje na svatby, křty nebo pohřby a vysoké výdaje za jídlo (romská tradice neumožňuje jednou uvařené jídlo uschovat na další den, co se nepotřebuje, to se vyhodí).⁹⁵

Nezaměstnaní

Nezaměstnaní jsou skupinou obyvatel, u které je zvýšené riziko chudoby a sociální exkluze.⁹⁶ Rizikem chudoby, podle Mareše, jsou tři faktory – dlouhodobá nezaměstnanost, opakovaná nezaměstnanost a situace, kdy jsou oba partneři bez zaměstnání⁹⁷. Při ztrátě zaměstnání dochází ke skokovému poklesu příjmu. Původní příjem je nahrazen výplatou podpory v nezaměstnanosti, ta je však podle zákona o zaměstnanosti⁹⁸ vyplácena pouze několik měsíců. Po ukončení výplaty podpory v nezaměstnanosti klesne příjem rodiny na hranici životního minima a rodině jsou vypláceny dávky státní sociální podpory (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení) a dávky pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení).

Nezaměstnanost mnohem častěji postihuje pracovníky s nižším vzděláním a méně kvalifikované. Je také diferencovaná podle teritoria (na území ČR je míra nezaměstnanosti

⁹⁴ MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2006. s. 17.

⁹⁵ LOVRITŠ, Veronika. *Dluhy a předlužení* [online]. IQ Roma servis, o.s. [cit. 19. 9. 2013].

⁹⁶ Sociální exkluze – vyloučení některých jedinců nebo i skupin obyvatelstva na okraj společnosti, a to především z trhu práce.

⁹⁷ MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2006. s. 20.

⁹⁸ Podpora v nezaměstnanosti se dle z. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, poskytuje v závislosti na věku uchazeče (do 50 let věku 5 měsíců, od 50 do 55 let věku 8 měsíců a nad 55 let věku 11 měsíců) a po celou dobu rekvalifikace.

různá) a podle profese. Čím je nezaměstnanost osob delší, tím jsou její dopady horší a náklady státu na řešení aktivní politiky zaměstnanosti nákladnější.⁹⁹ K faktorům, které ovlivňují možnost získání zaměstnání, můžeme kromě výše uvedených přiřadit věk uchazeče, zdravotní handicap nebo neochotu zaměstnávat romské uchazeče o zaměstnání.

Mezi nejvíce rizikové skupiny patří ženy, absolventi škol, mladiství, handicapovaní občané a osoby v předdůchodovém věku.

Neúplné rodiny

Rodina má dnes různé podoby. V neúplné rodině zůstává s dítětem pouze jeden z rodičů, druhý rodič chybí. Do této skupiny patří nejčastěji rozvedená žena nebo svobodná matka s dítětem nebo dětmi. Ženy jsou na trhu práce často diskriminovány z důvodu péče o děti nebo kvůli možnému přerušení zaměstnání v období mateřství a rodičovství. Osamocení rodiče zabezpečují finančně svou rodinu pouze z jednoho platu, popř. z dávek státní sociální podpory – rodičovského příspěvku, přídavku na dítě a příspěvku na bydlení. Častým problémem je nedobytnost výživného na dítě určeného soudem druhému rodiči. Mnoho neplatičů výživného není možno postihnout ani exekučně.¹⁰⁰ Osamocení rodič se tak dostává do tíživé finanční situace, kterou musí řešit různými půjčkami.

Zdravotně handicapovaní

V problematice chudoby zdravotně handicapovaných vidí Mareš určitou míru feminizace chudoby. Dle něj je skupina těchto osob, stejně jako ženy pečující o děti, vyloučena z trhu práce. Tělesný a duševní handicap některých osob přináší těmto jedincům život pouze na sociálních dávkách, bez možnosti plnohodnotného zapojení se do pracovního procesu. Zdravotně znevýhodnění občané mají kromě běžných výdajů další zvýšené výdaje na potřeby, které jejich postižení přináší. V mnoha případech nejen handicapované osoby, ale i jejich příbuzní jsou vyloučeni z trhu práce, neboť osoby s handicapem potřebují zajištění celodenní péče.¹⁰¹

Ekonomické podmínky pro život handicapovaných jsou zabezpečovány přiznáním invalidních důchodů a dávkami státní sociální podpory. Nejvýznamnějším prostředkem sociální pomoci jsou sociální služby poskytované na základě zákona č. 108/2006 Sb., o

⁹⁹ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 312.

¹⁰⁰ MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla; KOLÁČKOVÁ, Jana. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 45.

¹⁰¹ MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. s. 54.

sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje i poskytování příspěvku na péči, který se vyplácí ve čtyřech stupních. Mezi nejvíce využívané terénní služby sociální péče patří pečovatelská služba, respitní (odlehčovací) péče a služby osobní asistence. U pobytových služeb převažují domovy pro seniory, domovy pro seniory se zdravotním postižením, denní a týdenní stacionáře, chráněné bydlení a domovy se zvláštním režimem.¹⁰²

Zdravotně handicapované osoby se zadlužují v případech, kdy si musí pořizovat nezbytné zdravotní pomůcky nebo provádět bezbariérové úpravy interiéru. Tyto osoby mají i zvýšené náklady na lékařskou péči, zvýšené náklady na diety a speciální potraviny a větší náklady za poskytované služby v domácnosti.

Osoby po návratu z výkonu trestu

Osoby, které se vrací z výkonu trestu odnětí svobody, zařazuje Kopoldová mezi osoby s extrémním zadlužením. Uvádí, že průměrný dluh u těchto osob dosahuje cca 140 000,- Kč, což je více než u běžné populace. Schopnosti a možnosti osob po návratu z VTOS na řádné splacení dluhů jsou mizivé, neboť chybí ochota a motivace ke splacení. Oproti ostatním občanům většinou nemají žádný majetek větší hodnoty, chybí jim rodinné zázemí, nemají stálé bydliště, nemají úspory, mají ztíženou možnost najít si vhodné zaměstnání vzhledem k trestné minulosti a často nemají žádnou nebo mají nízkou kvalifikaci. Mezi nejčastější dluhy patří náklady trestního řízení, dluhy na zdravotním pojištění, náhrada škody způsobená trestnou činností, dluhy na výživném, půjčky u různých institucí, ale i dluhy vůči dopravním společnostem.¹⁰³

Jak popisuje Motejl, Varvařovský a kol. „...v současné době neexistuje ucelený program pro tuto cílovou skupinu klientů, který by respektoval její specifika, existuje roztržštěnost jednotlivých služeb, z nichž většina nerespektuje individuální a specifický přístup, neřešící komplexně obtížnou životní situaci této skupiny osob...“¹⁰⁴

---

¹⁰² KOUDELKOVÁ, Hana. *Sociální služby poskytované občanům pobírajícím příspěvek na péči v regionu Konicka*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. s. 13-14.

¹⁰³ KOPOLDOVÁ, Bedřiška. Práce s lidmi s extrémním zadlužením. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. s. 473.

¹⁰⁴ MOTEJL, Otakar; VARVAŘOVSKÝ, Pavel a kol. *Vězeňství. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 190.

Senioři

Snížení životní úrovně u seniorů je způsobeno hlavně vyloučením z trhu práce. Důchody jsou nižší než mzdy a často stačí pouze na pokrytí základních životních potřeb. U této skupiny se s rostoucím věkem zvyšují i výdaje na péči o zdraví, osobní péči, ale i péči o domácnost. Úbytek fyzických a psychických sil omezuje schopnost seniorů udržet se na trhu práce i v důchodovém věku. Odchod ze zaměstnání navíc znamená i ztrátu sociálních výhod spojených se zaměstnáním, ztrátu sociálního statusu a omezení sociálních kontaktů.¹⁰⁵

Podpora příbuzných a rodiny je jedním z nejčastějších důvodů finančních problémů seniorů. Jejich pravidelný příjem se často stává dobrým řešením pro snadné získání půjčky nebo úvěru. Z důvodu pomoci nejbližší rodině, podlehnou senioři prosbám, sjednají finanční závazky, které ale mnohdy nejsou schopni splácet. Senioři obvykle nemají příliš vysoký důchod. Částka, která jim zůstane po odečtení výdajů na bydlení a základních životních potřeb, často nestačí na pokrytí splátek půjček.¹⁰⁶ Toto dokládá i fakt, že neustále stoupá počet seniorů, kteří jsou postiženi exekucí svého důchodu. K 31. 12. 2012 vyplácela Česká správa sociálního zabezpečení Praha 67 614 důchodů s nařízenou exekucí splátkou, v roce 2011 byl tento počet nižší, jednalo se o 60 874 důchodů.¹⁰⁷

Mladí lidé (absolventi škol) a mladí lidé po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy

Problematickou skupinu tvoří mladí absolventi škol a mladí lidé po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy. Status studenta vymění za status nezaměstnaného. Velké procento absolventů se stává uchazeči o zaměstnání ihned po ukončení školy. Tito lidé nemají žádné zkušenosti se zaměstnáním, ale ani žádný nárok na výplatu podpory v nezaměstnanosti. Jak popisuje Mareš, „prodlužuje se tak jejich závislost na rodičích a na sociálním státu – často se tito mladí lidé stávají jeho chronickými klienty.“¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. s. 49-50.

¹⁰⁶ KRUK Česká a Slovenská republika. *Dluhy babiček a dědečků* [online]. 18. 7. 2013. [cit. 21. 9. 2013] Dostupný z [www: http://www.cz.kruk.eu/news/art24,dluhy-babiek-a-ddek.html](http://www.cz.kruk.eu/news/art24,dluhy-babiek-a-ddek.html).

¹⁰⁷ Česká správa sociálního zabezpečení. *Exekuce z důchodu a dávek nemocenského pojištění rok od roku narůstají* [online]. 28. 2. 2013. [cit. 21. 9. 2013] Dostupný z [www: http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/2013-02-28-exekuce-z-duchodu-a-davek-nemocenskeho-pojisteni-rok-od-roku-narustaji.htm](http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/2013-02-28-exekuce-z-duchodu-a-davek-nemocenskeho-pojisteni-rok-od-roku-narustaji.htm).

¹⁰⁸ MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. s. 54.

Nepříznivé životní události vedoucí k zadlužení

V životě jedince nebo rodiny může nastat událost, situace, která přispěje k tomu, aby se jedinec zadlužil. Kombinace několika nepříznivých životních událostí může vést k zadluženosti rodiny, a následně, v některých případech až k nebezpečnému předlužení.

Události, které přicházejí nečekaně, jsou nežádoucí, neovlivnitelné a negativně prožívané. Mezi takové situace patří podle Vybírala úmrtí životního partnera, rodiče nebo dítěte, rozvod, ztráta zaměstnání, nemoc, nehoda, narození dítěte a další. V souvislosti s těmito náročnými životními událostmi může půjčka, případně úvěr nebo hypotéka společně s náhlým onemocněním nebo ztrátou zaměstnání „znamenat kumulaci stresu, který ohrožuje celkové fungování rodinného systému. V novější literatuře je v této souvislosti zmiňován socioekonomický status (gradient), tj. postavení člověka ve společenské hierarchii a s ním související materiální, behaviorální a psychosociální faktory mohou být zdrojem sociálně založené nerovnosti ve zdraví.“¹⁰⁹

2.4 Rozdělení rodin s finančními problémy

Občanské sdružení SPES provedlo rozdělení rodin (domácností) do několika níže uvedených kategorií:

Rodina, která chce uzavřít úvěr – i toto je typ rodiny, která potřebuje pomoc, a to především poskytnutím poradenství, jak zvolit nejvýhodnější úvěr. Této zčásti preventivní práci musí sociální pracovníci věnovat velkou pozornost.

Rodina, která splácí – rodina, které půjčky a jiné finanční závazky začínají narušovat každodenní život. Hledá lepší řešení své momentální situace. Nejčastěji využívá možnost konsolidace nebo jiná řešení pro ulehčení rodinného rozpočtu.

Rodina, která začíná mít problémy – rodina, která přichází do poradny s tím, že doposud vše řádně platí, ale ví, že již nebude mít na další splátky. Jedná se o začínající krizovou situaci, kterou je třeba okamžitě řešit.

Rodina, která „kličkuje“ – rodina, která svou finanční situaci aktivně řeší, ale nemá dostatečné peněžní prostředky na všechny splátky. Situaci se snaží zachraňovat nepravidelnými platbami, každý měsíc u jiné finanční instituce.

---

¹⁰⁹ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 28-29.

Rodina, která krátkodobě nesplácí – jedná se o období asi 3-6 měsíců, kdy přicházejí před podáním exekuce poslední výzvy k uhrazení pohledávek, nebo kdy pohledávky převzala jiná společnost vymáhající dluhy.

Rodina, která má před exekucí – hrozba výkonu exekuce je posledním silným motivem k aktivnímu řešení vzniklé situace.

Rodina, která dlouhodobě nesplácí – tato rodina svůj rodinný rozpočet nezvládla. Nemá přehled o svých pohledávkách ani o jejich celkové výši. Svoji situaci nijak neřeší.¹¹⁰

2.5 Charakteristika dluhů a jejich členění

V České republice v současné době neexistuje žádné oficiální členění dluhů, rozlišují se pouze přednostní (prioritní) a nepřednostní (ostatní) pohledávky.

Přednostní pohledávky jsou uvedeny v § 279, odst. 2, zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Jako přednostní zákon taxativně vymezuje tyto pohledávky:

- pohledávky výživného,
- pohledávky náhrady škody způsobené poškozenému ublížením na zdraví,
- pohledávky náhrady škody způsobené úmyslnými trestnými činy,
- pohledávky daní a poplatků,
- pohledávky náhrady přeplatků na dávkách nemocenského, důchodového, úrazového pojištění,
- pohledávky pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, úrazového pojištění a pohledávky pojistného na veřejné zdravotní pojištění,
- pohledávky náhrady za příspěvek na výživu dítěte a příspěvek na úhradu potřeb dítěte svěřeného do pěstounské péče,
- pohledávky náhrady přeplatků na podpoře v nezaměstnanosti a podpoře při rekvalifikaci,
- pohledávky náhrady přeplatků na dávkách státní sociální podpory,
- pohledávky regresní náhrady podle zákona o nemocenském pojištění,

---

¹¹⁰ *Formy pomoci předluženým občanům. Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit. 2007. s. 6.*

- pohledávky náhrady mzdy, platu nebo odměny a sníženého platu nebo snížené odměny, poskytované v období prvních 14 kalendářních dnů a od 1. ledna 2012 do 31. prosince 2013 v období prvních 21 kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény.¹¹¹

Pokud je nařízená exekuce formou srážek ze mzdy nebo důchodu, budou jako první uspokojeny přednostní pohledávky a poté všechny ostatní.

Dělení dluhů podle předmětu

Tento způsob dělení dluhů určuje komu je dlužník dlužen nebo za co. Podle tohoto hlediska dělíme dluhy na nájemném, službách spojených s bydlením (energie, vodné), výživném, dluhy vzniklé neplacením poplatků obci, státu a jiným organizacím (daně, zdravotní a sociální pojištění, poplatek za tuhý domovní odpad, pokuty za jízdu v městské hromadné dopravě) a dluhy vzniklé neplněním závazků ze smluv (půjčky, úvěry, hypotéky). „Při této specifikaci dluhů je důležité upozornit na to, že některé typy neplacených závazků neznamenají pouze vznik (příp. další narůstání) dluhu, ale že jsou zároveň klasifikovány jako trestní čin (např. neplacení soudně stanoveného výživného).“¹¹²

Dělení dluhů podle situace vzniku

Dalším členěním dluhů, je dělení dle toho v jaké situaci či jakým způsobem dluh vznikl. Tímto dělením lze poukázat na to, že v dluhové situaci se může ocitnout i jedinec bez vlastního přičinění (dluh způsobený partnerem, dluh získaný v dědickém řízení).

Dluhy vzniklé neplněním smluvních podmínek – do této kategorie řadíme dluhy za neplacení nájemného nebo služeb spojených s užíváním bytu. Důsledkem řádného neplnění podmínek stanovených v nájemní smlouvě je vznik a narůstání dluhu nájemce. Pronajímatel bytu má možnost s dlužníkem ukončit nájemní vztah, který může vést až k vystěhování dlužníka. Do tohoto členění spadá i situace, kdy dlužník nesplácí včas a řádně splátky, které byly stanoveny ve smlouvě (spotřebitelské smlouvy, smlouvy o úvěru ze stavebního spoření nebo hypotéky).

¹¹¹ Československo. Zákon č. 99 ze dne 4. 12. 1963 Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 56.

¹¹² SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 59.

Dluhy vzniklé neplněním povinností daných zákonem – zde se jedná o neplnění vyživovací povinnosti k nezletilým dětem, nebo k již zletilým, kteří se však ještě připravují na budoucí povolání a nejsou schopny se samy živit. Na výchovu a výživu musí přispívat rodič, který osobně nezajišťuje péči o děti. Důsledkem neplnění povinnosti hradit soudně stanovené výživné, je vznik a narůstání dluhu na výživném, který nelze promlčet. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. uvádí, že se jedná o trestný čin, pokud osoba úmyslně neplní nebo se vyhýbá povinnosti hradit výživné po dobu delší než čtyři měsíce.¹¹³

Dluhy vzniklé neplacením pokut – příkladem tohoto typu dluhu jsou různé pokuty, např. dluhy vůči dopravnímu podniku. Tyto dluhy vznikají nečinností uživatelů a během soudního řízení se mohou až několikanásobně zvýšit. Na začátku je pokuta za jízdu bez platného cestovního dokladu v dopravním prostředku, která se však za několik měsíců může změnit v rozhodnutí soudu o nařízené exekuci či v platební rozkaz. Nezaplacení pokuty v řádu stokorun, má za následek dluh ve výši několika tisíců korun.¹¹⁴

Dluhy vzniklé z ručení za půjčky – zde se jedná o situaci, kdy povinná osoba přestane splácet své finanční závazky. Věřitel tohoto dlužníka nejprve vyzve k plnění svých závazků, pokud však je plnit nezačne, je dlužná částka vymáhána po ručiteli. Ručitel tak musí dlužníkům závazek uhradit a následně jej může po něm vymáhat.

Dluhy vzniklé za trvání manželství – nejtypičtější situací je, že se jeden z manželů zadluží, v mnoha případech bez vědomí druhého manžela. I když se jedná o dluh vzniklý jednáním jednoho z manželů, jsou oba dva manželé povinni plnit závazek vůči věřiteli. Za splnění takového závazku odpovídají manželé majetkem v jejich společném jmění manželů. Věřitel může oprávněně požadovat splnění své pohledávky po kterémkoliv z manželů. Novela občanského soudního řádu č. 396/2012 Sb., s účinností k 1. 1. 2013, rozšířila § 262a zákona o odstavec třetí, kde se uvádí, že k vydobytí závazku může dojít k postižení mzdy nebo jiného příjmu druhého manžela, ale rovněž k prikázání pohledávky z účtu nebo jiných majetkových práv.¹¹⁵

Dluhy vzniklé dědictvím – z praxe je mi známo, že řada lidí, bohužel i nezletilých dětí, v dědickém řízení zdědí po svých příbuzných kromě aktiv, také pasiva - dluhy. O řadě

¹¹³ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 60.

¹¹⁴ KOPOLDOVÁ, Bedřiška. Práce s lidmi s extrémním zadlužením. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. s. 475.

¹¹⁵ NAČERADSKÝ, Ondřej. Společné jmění manželů a exekuce, zhodnocení dosavadního stavu a změn k 1. 1. 2013. *Informativní newsletter. Aktuálně z praxe občanských poraden AOP* [online]. č. 4./2013 [cit. 21. 9. 2013]. Dostupný z www: <http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/Bulletin/newsletter4.pdf>.

pohledávek se však nemusí notář v rámci dědického řízení vůbec dozvědět. Pozůstalí však dědí po zemřelém všechny dluhy až do výše nabytého majetku. V případech, kdy je dědictví tzv. předluženo, je mnohdy lepší jej odmítnout, než následně čelit exekucím a zadlužit se na velmi dlouhou dobu.

2.6 Důsledky nesplácení dluhů

Do problému se splácením se může osoba dostat svojí vlastní nedbalostí, ale i díky objektivním důvodům, jakými může být ztráta zaměstnání, dlouhodobá pracovní neschopnost, invalidita nebo úmrtí partnera. Ke krytí těchto rizik již řada bank i seriózních nebankovních institucí nabízí ke svým úvěrům uzavření pojištění schopnosti splácet.

Pokud se osoba dostane do situace, že není schopna splácet své závazky, měla by nejprve kontaktovat společnost, u které má závazek a informovat ji o své situaci. Banky a jiné nebankovní instituce se snaží s klientem nejdříve dohodnout. Svým klientům tak mohou nabídnout odklad splátek nebo rozložení splátek do více roků.

Další možností řešení problémů s dluhy je tzv. konsolidace úvěrů. Konsolidace úvěrů znamená, že banka „přeúvěruje“ půjčky dlužníka jediným úvěrem. Je výhodná především v tom, že dlužník splácí jen jednu půjčku a má tak lepší přehled o svých splátkách. Konsolidovat je možné kreditní karty, spotřebitelské a kontokorentní úvěry. Veškerou administrativu spojenou s přeúvěrováním stávajících úvěrů zařizuje banka, která konsolidaci poskytuje.¹¹⁶

Žaloba

Jestliže dlužník nezačne věřiteli splácet dobrovolně, může se věřitel svého práva dovolávat u soudu návrhem na zahájení řízení o plnění povinnosti tzv. žalobou. Žalobce (věřitel) se domáhá svých práv a požaduje ochranu vůči konkrétní osobě nebo osobám. Tato osoba se nazývá žalovaný (dlužník).

Soud může i bez slyšení žalovaného vydat platební rozkaz. V platebním rozkazu žalovanému soud uloží, aby do 15 dnů od doručení zaplatil dlužnou pohledávku. Platební rozkaz se doručuje do vlastních rukou a je možno proti němu podat do 15 dnů odpor u soudu, který jej vydal. Pokud žalovaný podá odpor včas, ruší se tím platební rozkaz

---

¹¹⁶ HORNYCHOVÁ, Aneta a kol. *Finanční gramotnost - učebnice. Prevence předlužení a jak z předlužení*. 3. upravené vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 29.

v plném rozsahu a soud nařídí jednání ve věci samé. Výsledkem je vydání rozsudku, proti němuž je možno podat do 15 dnů od doručení odvolání.¹¹⁷

Exekuce

Institut soudních exekucí funguje v českém prostředí od roku 2001, kdy byl přijat zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti. Exekutor je fyzická osoba pověřená státem k vykonávání exekutorských činností. Ze zákona má rozsáhlé pravomoci, které mu umožňují získávat informace o dlužnících. Tyto informace jsou povinny mu poskytovat soudy, orgány státní správy, banky, pojišťovny, penzijní fondy a další fyzické a právnické osoby.¹¹⁸

Předpokladem provedení exekuce je existence exekučního titulu, kterým může být:

- rozhodnutí soudu nebo rozhodčí nález,
- exekutorský nebo notářský zápis se svolením k vykonatelnosti,
- rozhodnutí orgánu státní správy a územní samosprávy,
- rozhodnutí a výkaz nedoplatků na nemocenském a sociálním pojištění.

Z exekučního titulu vyplývá, kdo je věřitelem (povinným) a kdo je dlužníkem (oprávněným). Rovněž z něho vyplývá předmět povinnosti, k němuž je exekuce vztažena. Soud rozhoduje o nařízení exekuce do 15 dnů od doručení návrhu věřitele.¹¹⁹

„Po doručení usnesení o nařízení exekuce nesmí povinný nakládat se svým majetkem a majetkem patřícím do společného jmění manželů, vyjma běžné obchodní činnosti, uspokojování základních životních potřeb, udržování a správy majetku. Právní úkon, kterým by porušil tuto povinnost, je neplatný. Stejně tak by se povinný vystavoval nebezpečí trestního postihu. Pokud by povinný odepřel usnesení o nařízení exekuce přijmout, je usnesení doručeno dne, kdy k tomuto odepření došlo.“¹²⁰

Proti usnesení o nařízení exekuce se může povinný odvolat k soudu, který ji nařídil. V odůvodněných případech může požádat podle § 266 odst. 1 občanského soudního řádu soud o odklad exekuce. Jedná se o případy, kdy se povinný „bez své viny ocitl přechodně

¹¹⁷ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 362-363.

¹¹⁸ Česko. Zákon č. 120 ze dne 28. 2. 2001 o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 48, s. 3029-3059.

¹¹⁹ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 39-40.

¹²⁰ *Formy pomoci předluženým občanům. Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit*. 2007. s. 27.

v takovém postavení, že by neprodlený výkon rozhodnutí mohl mít pro něho nebo pro příslušníky jeho rodiny zvláště nepříznivé následky a oprávněný by nebyl odkladem výkonu rozhodnutí vážně poškozen.¹²¹

Pravomoci soudního exekutora

Soudní exekutor má přístup do většiny databází a archivů, včetně neveřejných.

Může předvolat povinného (dlužníka) a vyzvat ho k pravdivému prohlášení o svém majetku.

Je oprávněn zablokovat účty dlužníka i veškerý jeho nemovitý i movitý majetek. Může vstupovat do obydlí a provést soupis majetku, a to i v případě, že není nikdo doma (smí například vylomit zámky u dveří). Pokud dlužník svůj dluh nevyrovná, následuje dražba a její výnos se použije na úhradu vymáhané pohledávky a nákladů řízení.

Exekutor může obestavit účty jak dlužníkovi, tak i jeho manželce (manželovi). Může vybrat úspory ze stavebního spoření, kapitálového pojištění nebo penzijního připojištění. Zabavit může rovněž i cenné papíry, podíly v obchodních společnostech nebo celou firmu. Zabaveno může být i motorové vozidlo a jakákoliv nemovitost ve vlastnictví dlužníka.

Podle občanského soudního řádu nesmí zabavit ty věci, které dlužník potřebuje k uspokojování svých potřeb a potřeb rodiny, nebo k plnění podnikatelské činnosti. Jedná se zejména o ošacení, obvyklé vybavení domácnosti, snubní prsten, zdravotnické pomůcky a hotovost do 1 000,- Kč. K běžnému vybavení domácnosti patří postel, stůl, židle, sporák, lednička, pračka. Za nadstandardní se považuje vybavení domácnosti myčkou, mikrovlnnou troubou, televizí a veškerou elektronikou.

Exekutor může zabavit všechny věci, o nichž se domnívá, že patří dlužníkovi. Pokud věci budou patřit jiné osobě, musí se tato sama domáhat a neprodleně podat tzv. vylučovací žalobu k soudu, který exekuci nařídil.

Zaměstnavatel dlužníka může obdržet od exekutora exekuční příkaz postihující jeho mzdu. Postihnout se dají i důchody, dávky nemocenského pojištění a další sociální dávky (kromě dávek pomoci v hmotné nouzi). Dluh se bude splácet po malých částkách, ale až do doby,

---

¹²¹ HORNYCHOVÁ, Aneta a kol. *Finanční gramotnost - učebnice. Prevence předlužení a jak z předlužení*. 3. upravené vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 35.

dokud nebude splacen, popř. dlužník nezemře. Po úmrtí dluhy přechází do dědického řízení.

Kromě dlužníka se exekuce týká i jeho rodiny. Pokud exekutor vymáhá závazek vzniklý za trvání manželství, vztahuje se exekuce i na majetek ve společném jmění manželů. Dluhů se nelze zbavit ani rozvodem.¹²²

Lovritš poukazuje na to, že půjčit si vysokou peněžitou částku bez ohledu na výši příjmu je v dnešní době snadná záležitost. Dle ní je přitom jasné, že půjčovat peníze na úrok lidem, kteří nemají dostatečný příjem, by nemělo být pro finanční instituce výhodné. Předpokládá, že ten, kdo si nemá z čeho naspořit, těžko bude schopný zaplatit půjčku i s úroky. Opak je ale pravdou a právě například matka na rodičovské dovolené nebo důchodce jsou ve fázi exekuce výhodnými dlužníky. Z dávek státní sociální podpory a z důchodu tak pravidelně věřitelé odčerpávají malé částky a povinným zůstává pouze nezabavitelná částka odvozená od životního minima. Domnívá se, že nebankovní společnosti lákají na rychlé půjčky právě osoby s nejnižšími příjmy, u kterých často ani není možné očekávat, že by půjčku s příslušenstvím (úroky, penále, náklady nalézacího a exekučního řízení) byly schopny ze svých příjmů splatit. Tito lidé pak často pracují tzv. „na černo“, bez pracovní smlouvy, aby si tím zvýšili svůj rodinný rozpočet.¹²³

Oddlužení neboli osobní bankrot

K vymáhání pohledávek slouží především exekuční řízení. Může se však stát, že dlužník nebude schopen ani exekucemi uspokojit pohledávky všech věřitelů. V tomto případě se dlužník ocitne v úpadku.

Úpadek dlužníka nastává tehdy, pokud se ocitne v platební neschopnosti, tedy má-li více věřitelů a dluhy po splatnosti po dobu delší než 30 dnů a tyto dluhy není schopen splácet. Insolvencí zákon č. 128/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění pozdějších předpisů, účinný od 1. 1. 2008, dává lidem možnost po splacení části jejich závazků se tzv. oddlužit. Dlužník se tak může zbavit se všech svých dluhů vůči všem věřitelům.¹²⁴

¹²² *Formy pomoci předluženým občanům. Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit.* 2007. s. 28.

¹²³ LOVRITŠ, Veronika. *Dluhy a předlužení* [online]. IQ Roma servis, o.s. [cit. 22. 9. 2013].

¹²⁴ HORNYCHOVÁ, Aneta a kol. *Finanční gramotnost - učebnice. Prevence předlužení a jak z předlužení.* 3. upravené vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 37.

Insolvenční řízení je zahájeno podáním návrhu dlužníka nebo věřitele. Přitom musí být splněny současně všechny znaky úpadku, jenž definuje insolvenční zákon. Jedná se o tyto znaky:

- dlužník má více věřitelů,
- peněžité závazky jsou po lhůtě splatnosti delší než 30 dnů,
- peněžité závazky není dlužník schopen plnit.

Insolvenční návrh se doručuje insolvenčnímu soudu, který jej do 2 hodin od přijetí návrhu zveřejní v insolvenčním rejstříku.¹²⁵

Výhody podání insolvenčního návrhu

Zveřejněním vyhlášky o zahájení insolvenčního řízení dojde k účinkům, které jsou výhodné pro dlužníka:

- nelze provést exekuce na dlužníkův majetek, ani pokračovat v již probíhajících exekucích,
- dlužník může požádat soud o povolení oddlužení,
- věřitelé musí přihlásit svoje pohledávky u soudu do 30 dnů od rozhodnutí o úpadku, pokud tak neučiní, k jejich pohledávkám se dále nepřihlíží,
- nelze vést soudní řízení, pokud lze pohledávku přihlásit,
- po rozhodnutí o úpadku již nenarůstají smluvní úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a smluvní pokuty.

Nevýhody podání insolvenčního návrhu

Mezi nevýhody, které jsou dlužníkovi k tíži, lze zařadit následující:

- dlužník má omezené možnosti, jak nakládat s majetkem (může činit pouze takové úkony, které nesnižují hodnotu majetku),
- musí soudu předložit všechny rozhodné skutečnosti týkající se příjmu a majetku,
- jméno dlužníka se objeví v insolvenčním rejstříku, který je veřejně přístupný na webových stránkách.¹²⁶

¹²⁵ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 53.

¹²⁶ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 383.

Návrh na oddlužení může být soudem jak povolen, tak i zamítnut, a to v případě, že dlužník sledoval svým návrhem nepoctivý záměr, nebo návrh nebyl dostatečně odůvodněný.

Po vydání kladného rozhodnutí o povolení oddlužení, rozhodují věřitelé o způsobu oddlužení. Oddlužení je možno realizovat dvěma způsoby.

Plněním splátkového kalendáře – po dobu pěti roků musí dlužník prostřednictvím insolvenčního správce odvádět věřitelům část svého příjmu. Ponechává si pouze životní minimum stanovené zákonem. Jestliže se dlužník stane uchazečem o zaměstnání, nesmí odmítat nabízenou práci.

Prodejem majetku dlužníka – při této variantě nejsou dotčeny příjmy dlužníka. Soud však označí majetek, kterého se insolvenční řízení týká a insolvenční správce jej zpeněží. S výtěžkem z prodaného majetku dlužníka se postupuje podle insolvenčního zákona. Proces je ukončen vydáním rozhodnutí o splnění oddlužení.¹²⁷

U obou způsobů oddlužení je nezbytnou podmínkou, aby dlužník splatil nejméně 30 % celkového dluhu vůči všem věřitelům. Na splácení dluhů musí dlužník použít veškeré své příjmy, případně i dary a příjmy z dědictví. Na oddlužení se musí podílet i manžel (manželka) dlužníka, pokud nemají vypořádané společné jmění manželů. Po ukončení insolvenčního řízení bude dlužník vymazán z insolvenčního rejstříku.

Pro mnohé občany je však proces oddlužení složitý a náročný, hlavně kvůli nedostatečným právním znalostem a administrativní náročnosti. Pro osoby sociálně vyloučené, kterým se nedostane odborné pomoci, tak může tento institut být nedosažitelný.¹²⁸

---

¹²⁷ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 54-55.

¹²⁸ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 57.

3 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ A PREVENCE

Odborné sociální i dluhové poradenství je jedním ze základních nástrojů pomoci zadluženým rodinám, proto by mělo být dostupné všem lidem v naší společnosti. Můžeme ho chápat nejen jako pomoc lidem, kteří se dostali do složité finanční situace, ale také těm, kteří o přijetí půjčky nebo úvěru teprve uvažují, a ne vždy rozumí údajům uváděným ve smlouvě a jejich důsledkům.

3.1 Dluhové poradenství

V České republice zatím není žádná platná legislativa, ani komplexní metodika, která by vymezovala poskytování dluhového poradenství. Dluhové poradenství poskytuje řada nestátních neziskových organizací v rámci odborného sociálního poradenství dle § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Každá poradna si tak musí sestavit svou metodiku při poskytování dluhového poradenství. Následující text vychází ze zkušeností Občanské poradny Plzeň.

Poskytování dluhového poradenství je založeno na principu bezplatnosti, diskrétnosti, nezávislosti a nestrannosti. Cílem je pomoci dlužníkovi nalézt efektivní způsoby řešení jeho tíživé dluhové situace. Nástrojem pro dosažení cíle jsou osobní konzultace zaměřené na pojmenování všech dluhů, výdajů a příjmů klienta a sestavení jednotlivých dílčích postupů pro jednání s věřiteli. Základní podmínkou pro poskytnutí služby je ochota dlužníka řešit svoje závazky vůči věřitelům a aktivně spolupracovat na dohodnutém postupu. Občanská poradna Plzeň uvádí, že „dluhové poradenství není pouze zaměřeno na řešení finančních problémů dlužníka, ale že se jedná o posuzování celé životní situace dlužníka a zvažování dopadů řešení do všech oblastí jeho života.“¹²⁹

Podle Libišové-Svobodové má dluhové poradenství tři složky.

První složka – prevence samotného vzniku tíživé finanční situace. Cílem dluhového poradenství je naučit jedince správně odhadnout možnosti splácení půjčky, hospodaření v rámci rodinného rozpočtu a vysvětlení pojmu zodpovědného zadlužování.

Druhá složka – jsou situace, kdy klienti splácejí své závazky řádně, ale při nečekaných událostech, při kterých dojde ke snížení příjmů (např. ztráta zaměstnání), již nevědí, jak se

---

¹²⁹ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 63.

s danou situací vypořádat. Cílem poradenství je v tomto případě klienta přesvědčit o nutnosti okamžitého jednání s věřiteli, informování o jeho situaci, navrnutí a poskytnutí součinnosti při řešení jeho obtížné finanční situace.

Třetí složka – situace, kdy klientovy závazky jsou již v takovém stádiu, že jednání s věřiteli není možné. Zpravidla to je situace, kdy klient čelí soudnímu či exekučnímu vymáhání. Úkolem dluhového poradenství je poučit klienta o jeho právech a vysvětlit mu průběh exekuce. Zároveň musí být upozorněn na to, jakým způsobem se může bránit, pokud by exekuce neprobíhala zákonným způsobem. Rovněž může být klientovi nabídnuto řešení pomocí oddlužení podle insolvenčního zákona.¹³⁰

Při poskytování dluhového poradenství musí znát pracovník poradny motivaci klienta a všechny okolnosti spojené s jeho finančními problémy. Měl by vědět, z jakého důvodu se chce klient zadlužit nebo se již zadlužil. Pracovníci poraden rozlišují dvě skupiny zadlužení – zdravé a nezdravé.

Zdravé zadlužení:

- půjčení finančních prostředků nebo úvěr pro řešení krizové životní situace,
- hypotéka,
- promyšlený úvěr, půjčka nebo leasing,
- řešení neočekávaného výdaje rodiny, jehož neuhrazení ohrožuje existenční situaci rodiny.

V těchto případech se zadlužují rodiny, které jsou schopny reálně zhodnotit současné a budoucí finanční prostředky domácnosti. Podle toho pak volí nejvýhodnější způsob financování, výši půjčky a způsob jejího splácení. Tyto rodiny si velmi pečlivě vybírají svého budoucího věřitele. I v těchto případech však může dojít k neočekávané situaci, např. ke ztrátě zaměstnání, proto by i zdravé zadlužování nemělo být podceňováno.

Nezdravé zadlužení:

- úvěr na nadstandardní nebo zbytečné vybavení domácnosti,
- nezodpovědné sanování jiného dluhu,
- získání finančních prostředků na předměty pro udržení určitého sociálního statusu,
- půjčka nebo úvěr na uspokojení neaktuální potřeby, např. na dovolenou.¹³¹

¹³⁰ LIBIŠOVÁ-SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Příručka pro obce. Dluhy*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR, 2012. 5 s.

¹³¹ SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísni, o.p.s., 2008. s. 65.

Pokud se jedná o nezdravé zadlužení, klienti jednají většinou emocionálně, bez důkladného promyšlení dopadů jejich situace. Smlouvy uzavírají bez pečlivého přečtení obchodních podmínek. Velmi často se také ocitají v časové a psychické tísní z důvodu soudního nebo mimosoudního vymáhání.

Dalším nezbytným krokem pracovníka poradny je sepsání veškerých dlužnických závazků vůči všem věřitelům. Poradce společně s klientem sepiší seznam všech věřitelů a vyčíslí výši dluhu u jednotlivých věřitelů. Při následném jednání s věřiteli je nutné získat aktuální písemné vyjádření o stavu dlužnických závazků, které slouží k vytvoření konečného soupisu všech dlužnických pohledávek. V další fázi pracovník poradny vytvoří analýzu příjmů a výdajů dlužníka a jeho rodiny. Poskytne mu pomoc při sestavení rodinného rozpočtu, kdy cílem je:

- analýza všech rodinných příjmů,
- nalezení dalších možných zdrojů příjmů (např. nečerpané sociální dávky),
- analýza všech běžných výdajů,
- nalezení možných úspor ve výdajích.

Na základě provedené finanční analýzy je možné určit, jaká částka klientovi zůstane po odečtení základních výdajů a je tak možno vypracovat reálný splátkový kalendář pro jednotlivé věřitele.

„Z praxe Občanské poradny Plzeň vyplývá, že již jen na základě setkání uživatele služeb s poradcem, který je obeznámen s problematikou dluhové služby, a na základě citlivého systematického vedení poradcem dochází u daného uživatele k posilování jeho sebevědomí a sebekritiky. Velkým pokrokem se jeví to, že uživatel je pak svou tíživou životní situací schopen začít řešit.“¹³²

3.2 Občanská a finanční poradenská centra

Asociace občanských poraden

Asociace je nástupnickou organizací Sdružení pro vybudování sítě občanských poraden, jež bylo založeno v roce 1997 a změnilo název na Asociaci občanských poraden v roce 1998. V současné době Asociace sdružuje 40 občanských poraden, jejich detašovaných pracovišť a kontaktních míst, celkem v 66 místech v České republice. Ročně poradny

¹³² SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísní, o.p.s., 2008. s. 71.

zodpoví asi na 70 tisíc dotazů. Cílovou skupinou jsou občané v tíživé životní situaci. Občanské poradny zpravidla pomáhají osamělým rodičům, nezaměstnaným, lidem žijícím na hranici životního minima, nebo národnostním menšinám. Stále častěji však služeb občanského poradenství využívají i lidé s nadprůměrným vzděláním i nadprůměrnými příjmy.¹³³

Občanské poradny začaly specializované dluhové poradenství poskytovat v rámci pilotního projektu zaměřeného na rozvoj této problematiky na konci roku 2006. Projekt s názvem Dluhové poradenství začaly realizovat v rámci sítě občanských poraden pouze dvě poradny. V současné době již poskytují dluhové poradenství poradny ve všech krajích v ČR. Kromě poradenství organizují občanské poradny také semináře pro odbornou veřejnost a semináře pro laickou veřejnost zaměřenou na prevenci předlužení. Na projekt kromě dotace Ministerstva průmyslu a obchodu přispěl finanční částkou Magistrát hlavního města Prahy, Československá obchodní banka a Poštovní spořitelna. Nefinančním partnerem projektu je Ministerstvo spravedlnosti ČR.¹³⁴

V rámci projektu bylo vytvořeno tzv. **Dluhové desatero**:

- Kupujte si to, co skutečně potřebujete. Půjčujte si na ochranu a péči o zdraví, nebo na zboží a služby, které budete užívat i po zaplacení všech splátek.
- Kupujte zboží, které skutečně potřebujete. Nezapomeňte, že značka a vzhled často tvoří polovinu ceny.
- Za určitých podmínek může být výhodnější si půjčit od banky i přesto, že zpracování a vyřízení žádosti trvá déle.
- Pokud je v reklamě, že úrok je např. od 9 %, zpravidla Vy budete splácet větší úrok. Ptejte se na všechny poplatky, povinná pojištění a cenu úvěrového účtu a porovnejte konečnou cenu v případě, že se rozhodujete mezi více úvěry.
- Zjistěte si smluvní pokuty, které mohou být nepřiměřeně vysoké. Jste si jistá/ý, že nebudete mít skutečně problémy se splácením?
- Po odečtení všech nákladů osobní spotřeby, nákladů spojených s bydlením a všech splátek by Vám mělo zůstat ještě 20 %. Nikdy nevíte, co se může stát.

¹³³ *Občanské poradny* [online]. 2010. [cit. 22. 10. 2013].

¹³⁴ BAJER, Pavel. Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 5.

- Smlouvu čtěte i se smluvními podmínkami a nepodepisujte ji, pokud je psána drobným písmem nebo jsou v ní slova, kterým nerozumíte.
- Nepodepisujte smlouvu, pokud je podmínkou povolení inkasa z Vašeho účtu nebo pokud obsahuje nevyplněnou směnku.
- Neberte si žádnou půjčku ani nákup na splátky, pokud ručíte za půjčku známému, jehož finanční situaci dobře neznáte.
- Život s dluhy nepodceňujte, mějte dluhy pod kontrolou, v případě problémů se splácením je v ohrožení kromě Vás také Vaše rodina. Před podpisem smlouvy o půjčce se jděte poradit do občanské poradny.¹³⁵

Občanské sdružení SPES

Sdružení SPES se zaměřuje na pomoc lidem v obtížné majetkové situaci, do které se dostali z důvodu neschopnosti splácet své pohledávky. Cílem sdružení je poskytovat odborné rady lidem, kteří se dostali do dluhové spirály, tak, aby byli schopni zvládat svoji situaci vlastními silami a v mezích zákona. SPES spolupracuje kromě terénních pracovníků s týmem právníků, ekonomů a psychologů. Zároveň je i vzdělávací organizací, která chce svými projekty mezi ohroženými skupinami obyvatel a na středních školách přispívat ke zvýšení ekonomické gramotnosti populace.

Prvním pilířem činnosti SPES je poradenství pro zadlužené rodiny, které sdružení realizuje formou internetového poradenství od února 2006. V rámci projektu „Nic není zadarmo“, který je realizován ve spolupráci s Krajským úřadem Olomouckého kraje od září 2007, je poskytováno osobní poradenství. Práci s klienty dělí do tří skupin – práci s nemajetným klientem (ochrana dlužníka), postupy práce s klientem s omezeným příjmem (vyjednávání s věřiteli) a práce s klientem, který má dostatečný příjem (insolvenční řízení).

Druhým pilířem je vzdělávání široké veřejnosti, vzdělávání sociálních pracovníků, studentů a učitelů středních škol. Projekty finančního vzdělávání středoškoláků jsou zaměřeny na principy hospodaření a upozorňování na různé nástrahy finančního trhu.¹³⁶

V rámci semináře *Zadlužování v Jihomoravském kraji* (Brno, 26. 5. 2009) Mgr. Eva Oujezská odpověděla na dvě otázky:

Kdo se nejčastěji stane dlužníkem?

¹³⁵ Dluhové desatero. *Občanské poradny: Projekt dluhové poradenství* [online]. 2008. [cit. 22. 10. 2013].

¹³⁶ *Poradna pro dlužníky SPES* [online]. 2011. [cit. 24. 10. 2013].

- patologičtí hráči,
- závislí na alkoholu a drogách,
- lidí s poruchou osobnosti (psychopatologická struktura osobnosti),
- lidé s duševním onemocněním (maniodepresivita),
- sociálně, ekonomicky a vzdělanostně slabší.

Kdo se také stane dlužníkem?

- ti, kdo nedomýšlejí důsledky svých činů,
- ti, kdo se impulsivně, zkratovitě rozhodují,
- ti, kdo chtějí za každou cenu uspokojit potřeby svých blízkých,
- ti, kdo většinu života žili v minulém režimu a stát se o ně vždy postaral,
- ti, kdo se nenaučili být samostatní a zodpovědní za svůj život.¹³⁷

Poradna při finanční tísní

Poradna při finanční tísní je obecně prospěšná společnost, která byla založena v roce 2008 Sdružením českých spotřebitelů a Českou spořitelnou. V současnosti má dvě pobočky, v Praze a v Ostravě a několik výjezdních poraden. Poskytuje poradenství klientům, kteří jsou v situaci, kdy nemohou řádně a včas platit své dluhy. Zaměřují se rovněž na jedince s poradenstvím a vysvětlováním zodpovědného zadlužování. Poradna se specializuje na zpracování návrhů na povolení oddlužení podle insolvenčního zákona. Cílem její činnosti je poskytování komplexního dluhového poradenství. Klientům pomáhá vyhodnotit a zanalyzovat jejich finanční situaci a navrhnout možnosti jejího řešení. Kromě osobních konzultací poradna každé pondělí provozuje také telefonickou linku.¹³⁸

Mimo poradenství pracovníci navštěvují i různé školy, firmy, azylové domy, státní i nestátní organizace, kterým přednáší nejlepší finanční postupy, jak se vyhnout rizikům spojených se zadlužením a jak podporovat zodpovědné půjčování finančních prostředků.¹³⁹

Ředitel Poradny David Šmejkal odpověděl i na otázku, zdali existuje někdo, komu poradna v tíživé finanční situaci pomoci nemůže: „Takové osoby samozřejmě jsou. Budeme-li se držet oblasti, pro kterou byla naše poradna založena – dluhové poradenství, jsou takovými spotřebiteli např. dlouhodobě nezaměstnaní (tedy bez trvalého příjmu), lidé žijící z dávek

¹³⁷ BAJER, Pavel. SPES pomáhá zadluženým domácnostem a nabízí finanční poradenství. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 8.

¹³⁸ KOPŘIVOVÁ, Jana. Žít zcela bez dluhů se jistě dá i v dnešní moderní společnosti, tvrdí ředitel poradny. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 14.

¹³⁹ *Poradna při finanční tísní* [online]. 2013. [cit. 24. 10. 2013].

státní sociální podpory (nízký příjem) nebo osoby bez jakéhokoliv příjmu. Je nutné si uvědomit, že k tomu, aby dlužník mohl svoji situaci řešit, musí mít trvalý zdroj příjmu v podobě mzdy či důchodu. Opatřit si dostatečný zdroj příjmu je však výhradním úkolem spotřebitele.¹⁴⁰

Člověk v tísní

Tato obecně prospěšná společnost vznikla jako humanitární organizace s cílem pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských práv ve světě. Za dobu své existence dopravila stovky zásilek s přímou humanitární pomocí a realizovala projekty v různých zemích Evropy, Asie i Afriky. Svými dlouhodobými projekty se uplatňuje i v České republice. Zde již několik let fungují Programy sociální integrace, které pomocí terénní sociální práce řeší znepokojivou situaci v sociálně vyloučených lokalitách.¹⁴¹

Dluhovní poradci navazují svým poradenstvím na práci terénních sociálních pracovníků. Pomáhají klientům kontaktovat jejich věřitele, domlouvat splátkové kalendáře a hledat řešení, která by klienty vyvedla z dluhové pasti. Kromě přímé práce s klienty se společnost snaží i o systémové změny. V rámci různých kampaní společnost pracuje na odstraňování příčin, které vedly k extrémnímu zadlužení české populace.¹⁴²

Kateřina Hůlová, ředitelka pražské pobočky Programů sociální integrace organizace Člověk v tísní, vysvětluje, že sociální práce s dlužníky trpí absencí jednotné koncepce. „Dílčích programů je přehršel, ale nejsou vzájemně propojené. Neexistuje společná komunikace. Nejvíce jednota chybí na státní úrovni. Navíc sociálně vyloučené komunity nejsou atraktivním politickým tématem, je to jednoduše nepopulární oblast.“¹⁴³

Občanské sdružení IQ Roma servis

Sdružení vzniklo v roce 1997 v Brně jako dobrovolná nestátní nezisková organizace. Činností tohoto sdružení je zjišťování a analyzování potřeb a zdrojů v sociálně vyloučených, převážně romských komunitách. Zaměřuje se také na podporu a vytváření

¹⁴⁰ KOPŘIVOVÁ, Jana. Žít zcela bez dluhů se jistě dá i v dnešní moderní společnosti, tvrdí ředitel poradny. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 15.

¹⁴¹ KOPŘIVOVÁ, Jana. Člověk v tísní realizuje terénní sociální práci jako účinnou variantu dluhového poradenství. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 12.

¹⁴² *Člověk v tísní: Dluhy* [online]. 2013. [cit. 25. 10. 2013].

¹⁴³ KOPŘIVOVÁ, Jana. Člověk v tísní realizuje terénní sociální práci jako účinnou variantu dluhového poradenství. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 13.

podmínek ke zvyšování sociálních, občanských, ekonomických, pracovních a vzdělávacích příležitostí u jednotlivců, rodin a komunit ohrožených sociálním vyloučením.¹⁴⁴

Cílem práce Sdružení je klient, který se staví odpovědně k řešení svých závazků a který je schopen zodpovědně se rozhodnout a zvážit všechny následky svých rozhodnutí. K těmto cílům musí přispět i celá společnost, která by měla umožnit lidem důstojné a bezpečné řešení vlastních problémů. V rámci projektu Zadluženost vypracovalo Sdružení manuál „Zmírňování a prevence zadluženosti – doporučené postupy v sociální práci.“¹⁴⁵

Ostatní finanční poradci

V oblasti dluhové problematiky a předlužení poskytují poradenství také různí podnikatelé, fyzické osoby, advokátní kanceláře, nebo insolvenční správci. Lidé se o jejich činnosti dozívají především z komerční reklamy na internetu, v novinách, z televize a dalších médií. Tyto subjekty poskytují poradenství osobám v tíživé finanční situaci především v oblasti osobního bankrotu vypracováním návrhu na povolení oddlužení podle insolvenčního zákona. Komerční finanční poradci mají své nabízené služby zpoplatněny a za vidinou svého zisku často svým klientům zapomenou zdůraznit mnoho podstatných faktů. Často se tak stává, že předlužený klient se musí zadlužit ještě více z toho důvodu, že musí splácet soukromému poradci tisíce korun za sepsání návrhu na povolení oddlužení, který však krajský soud svým rozhodnutím zamítne.

3.3 Aliance proti dluhům

Dne 4. května 2011 vznikla otevřená širší odborná platforma s názvem Aliance proti dluhům, která se zabývá problematikou předluženosti. Tato iniciativa vyplynula ze zkušeností veřejnoprávních, profesních a nestátních subjektů, které se zabývají řešením problémů souvisejících s předlužeností osob, jež se ocitají v mnohdy neřešitelné situaci.

Založení Aliance proti dluhům bylo iniciováno zástupci odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, Probační a mediační služby ČR a Sdružení pro probaci a mediaci v justici.¹⁴⁶ V současné době má již Aliance 23 členů a jsou jimi zástupci Ministerstva spravedlnosti ČR, Ministerstva financí, Úřadu veřejného ochránce práv, Pražské správy sociálního zabezpečení, Asociace občanských poraden, Charity Zábřeh, Vězeňské služby

¹⁴⁴ *IQ Roma servis 1* [online]. 2007. [cit. 27. 10. 2013].

¹⁴⁵ *IQ Roma servis 2* [online]. 2008. [cit. 27. 10. 2013].

¹⁴⁶ Ministerstvo vnitra ČR. *Vznikla Aliance proti dluhům* [online]. 2010. [cit. 27. 10. 2013].

ČR, Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, zástupce Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, zástupce zmocněnkyně vlády pro lidská práva, Úřad vlády ČR a další.¹⁴⁷

V základním prohlášení Aliance proti dluhům se uvádí, že „v minulých letech byla realizována řada studií a projektů, které potvrzují, že zadluženost je obrovským rizikem zejména pro osoby s nižší finanční gramotností. I přes chvályhodnou snahu některých státních i nestátních subjektů v posledních letech zvýšit povědomí o rizicích půjčování peněz, je pro některé občany již bohužel pozdě.“¹⁴⁸

Aliance se snaží rozvíjet proces široké diskuse a získávat podporu pro své cíle, které si stanovila ve svém základním prohlášení:

- rozšiřování a podpora finančního vzdělávání a rozšiřování sítě finančních poraden,
- regulace přiměřenosti smluvních pokut při nesplácení úvěrů, půjček a jiných finančních služeb,
- podpora přijetí zákona o poskytování právní pomoci,
- zvážení právní regulace registrů dlužníků,
- zaměření se na monitoring praxe využívání rozhodčích doložek,
- zvážení možnosti vytvoření sanačního fondu a identifikování zdrojů sanačního fondu,
- umožnění přístupu k řešení úpadku i pro osoby samostatně výdělečně činné.

V současné době působí v Alianci proti dluhům čtyři pracovní skupiny, které se zabývají spotřebitelskými úvěry, finančním vzděláváním, vymáháním pohledávek a programy oddlužení. Řada dílčích problémů zakotvených v základním prohlášení Aliance se intenzivní činností podařilo zapracovat do legislativních změn.¹⁴⁹

Aliance proti dluhům a její odborná činnost je dobrým příkladem toho, kdy v rámci propojené odborné sítě mezi státními institucemi a nestátními neziskovými organizacemi dochází v rámci spolupráce a diskuse k realizaci dílčích řešení souvisejících s předlužeností osob.

¹⁴⁷ Rubikon Centrum 1. *Aliance proti dluhům* [online]. 2012. [cit. 27. 10. 2013].

¹⁴⁸ Rubikon Centrum 2. *Aliance proti dluhům* [online]. 2012. [cit. 27. 10. 2013].

¹⁴⁹ Rubikon Centrum 2. *Aliance proti dluhům* [online]. 2012. [cit. 27. 10. 2013].

3.4 Vzdělávání ve finanční gramotnosti

„Finanční gramotnost není nic nového“, konstatovala na První mezinárodní konferenci k finanční gramotnosti v Praze dne 31. 10. 2008 RNDr. Alena Palečková. „Dříve znamenala základ výchovy mladých v rodině i ve škole, v podstatě umění nebo schopnost hospodařit se svým majetkem a penězi. Na pracovitosti a schopnosti hospodařit a šetřit byla již v první republice založena prosperita celé československé společnosti. Konzumní trendy představované různými subjekty, které nyní válčují celý svět, u nás našly nepřipravenou a v pravém slova smyslu finančně negramotnou společnost, která jim umožňuje vytvářet obrovské zisky bez ohledu na osobní, sociální i celospolečenské dopady.“¹⁵⁰

Finanční gramotnost slouží jako základ prevence proti předlužení a tedy i sociálnímu vyloučení osob. Vzdělávání ve finanční gramotnosti probíhá nejen mezi žáky a studenty na školách, ale je i jedním ze základních nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.

Průzkum, který si nechalo zpracovat v roce 2010 Ministerstvo financí ČR, zjistil, že finanční gramotnost obyvatel ČR je velmi malá. Občané neznají nejběžnější pojmy, neznají rozdíl mezi debetní a kreditní kartou, nevědí, jak posoudit nevýhodnost nebo výhodnost úvěru, co znamená podpis rozhodčí doložky a netuší, jakým způsobem probíhá vymáhání dluhů. Základem finanční gramotnosti je však vztah k penězům a způsob zacházení s nimi. Je důležité si umět naplánovat svůj rodinný rozpočet, vytvářet si finanční rezervy do budoucnosti pro případ nouze a v případě nutnosti nalézt rezervy snížením svých výdajů.

Zvyšování finanční gramotnosti se podle Libišové-Svobodové má zaměřit na tyto skupiny obyvatel:

- děti – od dětství se učí, co je to hodnota peněz, jak se peníze vydělávají a jak se s nimi nakládá,
- dospívající – mladí lidé jsou z hlediska zadlužování ohroženou skupinou, neboť nedisponují dostatkem zkušeností a často se stávají obětmi poskytovatelů nevýhodných půjček,

---

¹⁵⁰ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 15.

- lidé v produktivním věku – lidé již mají svůj příjem, ale při nedostatečných finančních znalostech se mohou dostat do tíživé životní situace spojené se zadlužením,
- senioři – rizika spojená s prodejem při předváděcích akcích.¹⁵¹

Prvním a základním kamenem prevence je školní vzdělávání. Důležitost tohoto opatření přijaly také státní orgány, které v prosinci 2007 zveřejnily společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který definuje základní standardy finanční gramotnosti žáků na základních a středních školách. Podle Lovritš, však zcela chybí finanční vzdělávání na vysokých školách, které nejsou přímo zaměřené ekonomickým směrem. Jak uvádí, zejména „při vzdělávání sociálních pracovníků by měl být kladen větší důraz na dovednosti finančního a (dluhového) poradenství, na orientaci na finančním trhu a schopnosti obrany proti nekalým praktikám. Sociální pracovníci by se neměli cítit společně se svými předluženými klienty bezmocní.“¹⁵²

Učitelé základních a středních škol s neekonomickým zaměřením se vzdělávají ve finanční gramotnosti na seminářích, které jsou zaměřeny na pojmy a principy finanční a ekonomické gramotnosti a na ukázky způsobu výuky probíraných témat.

Lidé v produktivním věku se mohou pro zvýšení finanční gramotnosti účastnit různých přednášek či workshopů, které pořádají nestátní neziskové organizace ve spolupráci s obcemi v rámci různých projektů. Ke zvyšování finanční gramotnosti přispívají rovněž pracovníci odborů sociálních věcí při městských úřadech, kteří jsou v každodenním kontaktu s lidmi nacházejícími se v tíživé finanční situaci. Pro uchazeče o zaměstnání pořádá semináře Úřad práce ČR.

Vzděláváním občanů se zabývá společnost Finanční gramotnost, která vzdělávání, poradenství a prevenci „vnímá jako pomoc k plnohodnotnému životu v dnešní společnosti a tím zamezení devastace celých rodin, která podněcuje jejich sociální vyčlenění a vznik sociálně patologických jevů.“¹⁵³ Společnost si klade za cíl poskytovat odbornou pomoc v oblastech prevence předlužování, prevence před exekucemi a ochrany občanů při

---

¹⁵¹ LIBIŠOVÁ-SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Příručka pro obce. Dluhy*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR, 2012. 13-14 s.

¹⁵² LOVRITŠ, Veronika. *Dluhy a předlužení* [online]. IQ Roma servis, o.s. [cit. 27. 10. 2013].

¹⁵³ BAJER, Pavel. Společnost Finanční gramotnost vzdělává občany jako součást prevence proti zadlužování. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 17.

insolventnosti. Připravuje vzdělávání ve finanční gramotnosti v rámci projektů Evropského sociálního fondu, případně jiných projektů státní správy a samosprávy.

Nejenom pro seniory byl v roce 2013 uveden do kin dokumentární film Silvie Dymákové s názvem *Šmejdi*, který popisuje nekalé praktiky prodejců při předváděcích akcích. Autorka poukazuje na to, jak zmanipulovaní senioři obětují za předražené a často nefunkční zboží dlouholeté úspory, které následně nejsou schopni ze svého důchodu splácet a často se dostávají do dluhové pasti s hrozící exekucí.

Snahou vzdělávání ve finanční gramotnosti musí být schopnost motivovat jedince k zamyšlení se nad svými životními projekty. Občan je musí umět definovat v kontextu ekonomického chování, které je neoddělitelnou součástí společenského chování a jednání jednotlivců a sociálních skupin. „Člověk v moderní společnosti bez schopnosti zvládat své ekonomické záležitosti nemůže dlouhodobě obstát.“¹⁵⁴

---

¹⁵⁴ VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. s. 37.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM K PROBLEMATICE ZADLUŽENOSTI RODIN

Zadluženost rodin je v současné době velice diskutovaným tématem. Všeobecně se hovoří o tom, že zejména zadluženost spojená s problémy se splácením dluhů, roste úměrně se snižujícím se vzděláním a sociálním postavením jednotlivých členů domácnosti. Výzkum je cíleně zaměřen na skupinu osob, která se nachází v evidenci úřadu práce.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je nalézt, definovat a interpretovat problematiku zadluženosti rodin a osob vedených na úřadě práce v evidenci uchazečů o zaměstnání.

Cílem výzkumu v diplomové práci je zjistit:

- rozsah zadlužení u cílové skupiny nezaměstnaných osob,
- za jakým účelem a od jaké instituce si nejčastěji půjčují finanční prostředky,
- zda osoby využívají finančního a sociálního odborného poradenství,
- celkovou dobu zadlužení a míru vnímání zadlužených osob,
- úroveň finanční gramotnosti osob.

Výsledky získané od respondentů dotazníkovou technikou výzkumu budou sumarizovány a následně vyhodnoceny. Vyhodnocená data budou konfrontována s níže uvedenými hypotézami.

Výzkumem získané informace budou sloužit pro potřeby pracovníků odboru sociálních věcí Městského úřadu Konice, kteří poskytují svým klientům dluhové poradenství a pro potřeby komunitního plánování sociálních služeb v regionu Konicka.

4.2 Hypotézy

V praktické části diplomové práce bych ráda vyvrátila nebo ověřila následující hypotézy.

H 1: Ve výzkumné skupině osob převažují lidé s nižším vzděláním.

H 2: Ve skupině respondentů převažují ti, kteří si poprvé půjčili finanční prostředky u nebankovních institucí.

H 3: U respondentů převažuje průměrná délka zadluženosti v rozmezí 1-5 let.

H 4: Většina respondentů neví, co znamená pojem osobní bankrot.

H 5: Nejčastějším typem půjčky je u respondentů preference půjčky na zajištění bydlení.

H 6: Pokud se respondenti dostanou do finančních problémů se splácením, obracejí se více s žádostí o pomoc na sociálního pracovníka, než na právníka.

4.3 Technika sběru dat a charakteristika výběrového souboru

V pedagogickém výzkumu je možné použít dvě metody získávání a zpracování dat – kvalitativní a kvantitativní. Každá z těchto metod má však jinou výpovědní hodnotu. Kvalitativní výzkum interpretuje sociální realitu, „kvantitativní výzkum je testování hypotéz o skupinách.“¹⁵⁵

Jako výzkumná strategie byla zvolena kvantitativní metoda, která se zaměřuje na statistické vyjádření, vyvrácení nebo potvrzení pravdivosti zkoumané hypotézy. Výhodou této metody je, že je možné získat prostřednictvím uzavřených cílových otázek informace o problémových skutečnostech. Ve výzkumu byla použita dotazníková technika.

Výběrový soubor tvořila skupina osob, z níž všichni respondenti byli vedeni jako uchazeči o zaměstnání na úřadě práce. Výběr respondentů byl náhodný. Uchazeči o zaměstnání byli požádáni o vyplnění dotazníku v budově, při čekání na jednání na Úřadě práce ČR, Kontaktní pracoviště Konice.

S žádostí o vyplnění dotazníku jsem oslovila přes sto respondentů s cílem získat minimálně 100 vyplněných dotazníků. I přes to, že někteří respondenti odmítli dotazník vyplnit, podařilo se mi můj cíl splnit. Po shromáždění vyplněných dotazníků jsem vyřadila všechny, které byly zjevně nesprávné, neúplné, nebo ty, u nichž respondenti uvedli, že nemají žádnou zkušenost se zadlužením. Z dalšího zpracování jsem proto vyloučila celkem 18 dotazníků a výzkum jsem prováděla u skupiny 82 respondentů.

Oslovený počet respondentů považuji za přiměřený. Je mi známo, že Úřad práce ČR, Kontaktní pracoviště Konice, vede v evidenci průměrně 700 – 900 uchazečů o zaměstnání. Sběr dat proběhl v měsících říjen – prosinec 2013. Dotazník vytvořený pro skupinu nezaměstnaných osob obsahoval celkem 25 otázek (příloha P I. diplomové práce).

Pro zpracování dotazníků a jejich vyhodnocení bylo použito třídění prvního stupně. Jednotlivé položky a odpovědi byly zpracovány do tabulek počítačovým programem Microsoft Office Exel 2003.

---

¹⁵⁵ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. s. 126.

4.4 Vyhodnocení a shrnutí výsledků výzkumu

Tab. 1. Pohlaví respondentů.

Pohlaví	N	%
žena	49	59,8
muž	33	40,2
Celkem	82	100,0

Soubor tvoří celkem 87 respondentů. Z tohoto výzkumného souboru ženské pohlaví tvoří více než jednu polovinu dotazovaných, tj. 49 osob (59,8 %), mužské pohlaví je zastoupeno 33 respondenty (40,2 %). Domnívám se, že ženy jsou zastoupeny v souboru častěji, neboť dle sdělení pracovníků úřadu práce se objevují v evidenci častěji než muži.

Tab. 2. Věk respondentů.

Věk	N	%
18-25 let	10	12,2
26-36 roků	13	15,9
36-45 roků	33	40,2
46-55 roků	15	18,3
55 let a více	11	13,4
Celkem	82	100,0

U zkoumaného souboru byla nejpočetněji zastoupena skupina respondentů ve věku 36-45 roků (40,2 %). Respondenti v produktivním věku kategorie střední dospělosti, tak výrazně převyšují ostatní skupiny. Druhou nejpočetnější skupinu tvoří osoby ve věku 46-55 roků (18,3 %). Uvedené dvě skupiny představují nadpoloviční skupinu zkoumaného souboru nezaměstnaných osob, kteří jsou vedeni jako uchazeči o zaměstnání. Okrajové kategorie respondentů ve věku 18-25 let (12,2 %), 26-36 roků (15,9 %) a skupina předdůchodových uchazečů o zaměstnání ve věku 55 let a více (13,4 %), jsou zastoupeny poměrně stejným počtem respondentů.

Tab. 3. Vzdělání respondentů.

Vzdělání	N	%
vysokoškolské	7	8,5
vyšší odborné	3	3,7
středoškolské s maturitou	17	20,7
středoškolské bez maturity	7	8,5
učňovské	30	36,6
základní	18	22,0
Celkem	82	100,0

Nejpočetněji zastoupenou skupinu tvoří respondenti, kteří jsou vyučeni. V této kategorii se vyskytuje 30 osob (36,6 %), druhou skupinu tvoří respondenti se základním vzděláním – 18 osob (22,0 %). Zde je zřejmé, že více než polovina výzkumného souboru je tvořena uchazeči o zaměstnání s nižším vzděláním. Tato skutečnost vyplývá i ze statistik. Lidé s nižším vzděláním obtížně hledají zaměstnání, dlouhodobě přežívají na dávkách pomoci v hmotné nouzi, dostávají se do obtížné finanční situace a snadněji podléhají bankovním i nebankovním institucím, které poskytují „rychlé“ půjčky. Další dvě skupiny tvoří respondenti se středním vzděláním. 17 osob (20,7 %) má středoškolské vzdělání s maturitou, 7 osob (8,5 %) středoškolské bez maturity. Pouze necelá jedna osmina výzkumného souboru má vzdělání vysokoškolské – 7 osob (8,5 %), nebo vyšší odborné – 3 osoby (3,7 %). Lidé s vyšším vzděláním obvykle najdou pracovní uplatnění rychleji, proto se u této skupiny respondentů dá předpokládat, že po uplatnění na trhu práce bude finančně lépe zajištěna a bude mít tak dostatek prostředků na splácení půjček.

Tab. 4. Bydliště respondentů.

Bydliště	N	%
město	19	23,2
vesnice	63	76,8
Celkem	82	100,0

Více než tři čtvrtiny souboru (76,8 %) tvoří respondenti z vesnice. Tato skutečnost je dána tím, že výzkum probíhal v regionu Konicka, kde převážná většina obyvatel bydlí na

vesnici. Město Konice má pouze necelé 2000 obyvatel, přes 10 000 lidí bydlí na vesnicích v regionu Konicka. Převážná část populace v produktivním věku musí dojíždět z vesnic za zaměstnáním do okolních měst (Prostějov, Olomouc, Boskovice). S tím souvisí i špatná dostupnost zaměstnání, zejména absence veřejné hromadné dopravy o víkendech a v pozdních večerních hodinách. Necelou čtvrtinu, 19 respondentů (23,2 %), tvoří obyvatelé města Konice.

Tab. 5. Počet osob v domácnosti.

Počet osob v domácnosti	N	%
jedna	8	9,8
dvě	15	18,3
tři	17	20,7
čtyři	22	26,8
pět	11	13,4
šest a více	9	11,0
Celkem	82	100,0

Necelá polovina respondentů uvedla, že její domácnost tvoří tři (20,7 %) nebo čtyři (26,8 %) osoby. Z této skutečnosti se dá usuzovat, že rodinu tvoří rodiče, nebo rodič s dětmi. 8 respondentů (9,8 %) žije v jednočlenné domácnosti a 15 respondentů (18,3 %) žije společně s další osobou. Naproti tomu necelá jedna čtvrtina osob bydlí v domácnosti o pěti a více lidech. 11 respondentů (13,4 %) tvoří pětičlennou domácnost a 9 respondentů (11 %) žije v domácnosti o šesti a více lidech. V dotazníku jeden respondent uvedl, že jeho rodina tvoří celkem 11 osob. Z praxe je mi známo, že některé rodiny s nižší sociokulturní úrovní nebo rodiny bydlící v sociálně vyloučených lokalitách mají tři a více dětí. Některé rodiny mohou být i vícegenerační.

Tab. 6. Rodinný stav respondentů.

Rodinný stav	N	%
svobodná/ý	27	32,9
vdaná/ženatý	34	41,5
rozvedená/ý	14	17,1
vdova/vdovec	1	1,2
žije s přítelkyní/přítelem	6	7,3
Celkem	82	100,0

Téměř necelou polovinu z výzkumného souboru tvoří osoby v manželském svazku (41,5 %) a osoby, které žijí v nesezdaném soužití (7,3 %). 27 respondentů (32,9 %), což odpovídá asi jedné třetině, jsou svobodní. Tato skutečnost odpovídá i vývojovému trendu, kdy se posouvá hranice založení rodiny až k věku kolem 30 let. 14 respondentů (17,1 %) je rozvedených a pouze jeden respondent (1,2 %) je vdovec nebo vdova.

Tab. 7. Počet dětí v domácnosti respondentů.

Počet dětí	N	%
žádné	35	42,7
1 až 2	31	37,8
3 až 4	14	17,1
5 a více	2	2,4
Celkem	82	100,0

35 respondentů (42,7 %) z výzkumného souboru uvedlo, že nemá žádné děti tvořící s dotazovaným společnou domácnost. Tato skutečnost jistě souvisí i s rodinným stavem, kdy v tabulce (Tab. 6.) se uvádí, že 27 respondentů je svobodných. Více než jednu třetinu (37,8 %) tvoří domácnosti s jedním nebo dvěma dětmi. 14 dotázaných (17,1 %) žije se třemi nebo čtyřmi dětmi. Pouze dvě domácnosti mají více než pět dětí.

Ve své praxi jsem se setkala s rodinou majoritního etnika, v níž rodiče žili v druhovském poměru a společně vychovávali svých 12 dětí.

Tab. 8. Průměrný měsíční čistý příjem rodiny (v korunách).

Průměrný měsíční čistý příjem rodiny	N	%
méně než 10 000	31	37,8
10 001 - 20 000	29	35,4
20 001 - 30 000	13	15,8
30 001 - 40 000	5	6,1
40 001 - 50 000	4	4,9
více než 50 000	0	0,0
Celkem	82	100,0

S příjmy téměř na hranici chudoby žije nejvíce početná skupina 31 respondentů (37,8 %). Tyto osoby mohou pobírat dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí, popřípadě jiné sociální dávky nebo podporu v nezaměstnanosti. Třetina dotazovaných (35,4 %) uvedla, že její příjem se pohybuje mezi 10 000 – 20 000 korun. 13 respondentů (15,8 %) má příjem od 20 000 do 30 000 korun, 5 respondentů (6,1 %) má průměrný čistý příjem rodiny ve výši 30 000 – 40 000 korun měsíčně. Překvapující je zjištění, že i mezi osobami, které jsou vedeny jako uchazeči o zaměstnání, se najdou rodiny, jejichž měsíční příjem se pohybuje mezi 40 000 – 50 000 korunami. Více než 50 000 korun měsíčně nemá žádná rodina.

Tab. 9. Dluhová situace respondentů.

Jaká je Vaše současná dluhová situace?	N	%
nejsem zadlužen/a, nikdy jsem dluh neměl/a	18	18,0
nejsem zadlužen/a, dluh jsem již splatil/a	17	17,0
dlužím, ale nemám žádný problém se splácením	36	36,0
dlužím a nestačím pravidelně splácet své závazky	9	9,0
jsem v exekuci	18	18,0
jsem v insolventi	2	2,0
Celkem	100	100,0

Z výzkumného souboru bylo vyřazeno 18 dotazníků, u kterých byla vyznačena odpověď, že respondent není zadlužen a nikdy žádný dluh neměl (Tab. 9.). Z dotazníků vyplývalo, že

se jednalo převážně o mladé lidi, ve věkové skupině 18-25 roků, kteří jsou svobodní, bydlí společně s rodiči a nemají žádnou osobní zkušenost se zadlužením.

17 respondentů uvedlo, že v současné době nejsou zadluženi, neboť dluh již mají splacený. Více než třetina dotazovaných (36,0 %) uvádí, že dluhy má, přesto nemá žádný problém s jejich splácením. 9 respondentů dluží a nestačí pravidelně splácet své závazky. Tito respondenti hradí své pohledávky opožděně, nebo je nesplácí vůbec. Vystavují se tak riziku, že proti nim může být zahájeno exekuční řízení. Poměrně velký počet 18 respondentů již má zkušenost s exekucí a 2 respondenti uvedli, že jsou v insolventci. U této skupiny (20 %) se domnívám, že její respondenti již mají zkušenost s dluhovým poradenstvím, neboť klienti, kteří se dostanou do finančních problémů, se snaží ve spolupráci s odborníky jim čelit.

Tab. 10. První půjčka respondentů.

Na co jste si poprvé půjčil/a?	N	%
zajištění bydlení	22	26,8
vybavení domácnosti	29	35,4
dovolenou	0	0
automobil	17	20,7
studium	0	0
podnikání	0	0
živobytí (nájem, energie, jídlo)	10	12,2
jiná odpověď	4	4,9
Celkem	82	100

Více než třetina respondentů (35,4 %) uvedla, že první půjčku si sjednala na vybavení domácnosti (nábytkem, spotřebiči, elektronikou). U čtvrtiny dotazovaných (26,8 %) byla nutnost sjednání první půjčky finančních prostředků na zabezpečení bydlení (koupí bytu, domu). Jedna pětina respondentů (20,7 %) si za svoji první půjčku zakoupila automobil. 10 respondentů (12,2 %) si muselo půjčit finanční prostředky na zajištění základních životních potřeb, tj. na uhrazení nájmu, energií, jídla nebo ošacení. 4 respondenti (4,9 %) si půjčili na zakoupení motorčky, sportovního vybavení, uhrazení zájmových činností a splacení dluhu

na zdravotním pojištění. Na dovolenou, studium nebo na podnikání si z výzkumného souboru nikdo půjčku nesjednával.

Tab. 11. Subjekty poskytující první půjčku.

U koho jste si poprvé půjčil/a?	N	%
banka	39	47,6
rodina, známý	16	19,5
nebankovní instituce	23	28,1
zaměstnavatel	2	2,4
lichvář	2	2,4
jiná odpověď	0	0,0
Celkem	82	100,0

Téměř polovina dotazovaných (47,6 %) uvedla, že poprvé si finanční prostředky sjednala u bankovní instituce a necelá jedna třetina respondentů (28,1 %) si svoji první půjčku vyřídila u nebankovní instituce. Pro osoby, které žijí na hranici životního minima, je velmi obtížné si sjednat finanční produkt u bankovního finančního domu, neboť nejsou schopny doložit, že mají dostatečný příjem na její splácení. Tito lidé si tak raději vyřizují půjčky u nebankovních institucí typu Provident, Home Credit, Cetelem a jiné, kdy získání finančních prostředků je velmi jednoduché. Stačí zavolat nebo poslat textovou zprávu, a pracovník této instituce přijede ke klientovi se smlouvou a peněžními prostředky do místa jeho bydliště. Od svých rodinných příslušníků, nebo od známých si poprvé zapůjčila finanční prostředky asi jedna pětina dotazovaných (19,5 %). Od svého zaměstnavatele dostali půjčku 2 respondenti (2,4 %) a stejný počet dotazovaných osob (2,4 %) si dle svého subjektivního názoru půjčilo od lichvářů. Lze uvést, že pokud by průzkum probíhal v oblasti s větším výskytem sociálně vyloučených lokalit, kde žije poměrně velké zastoupení minoritního etnika, počet dotazovaných, kteří by uvedli získání půjčky od lichvářů, by byl pravděpodobně vyšší.

Tab. 12. Finanční produkty.

Jaké finanční produkty máte v současné době sjednané?	N	%
hypotéka	4	4,1
úvěr ze stavebního spoření	21	21,5
spotřebitelský úvěr	12	12,2
peněžní půjčka	31	31,6
kreditní úvěrová karta	9	9,2
finanční leasing	6	6,1
žádné	15	15,3
Celkem	98	100

82 respondentů výzkumného souboru uvedlo, že v současné době má sjednaných 98 finančních produktů. Každý dotazovaný mohl u této položky (Tab. 12.) uvést i více než jednu odpověď. Z finančních produktů převažuje u výzkumného souboru peněžní půjčka (31,6 %), následuje úvěr ze stavebního spoření (21,5 %), spotřebitelský úvěr (12,2 %), kreditní úvěrová karta (9,2 %), finanční leasing (6,1 %) a hypotéka (4,1 %). Žádný finanční produkt nemá sjednáno 15 dotazovaných osob.

Tab. 13. Ostatní dluhy respondentů.

Máte ještě nějaké jiné dluhy?	N	%
ne	57	70,0
ano	25	30,0
Celkem	82	100,0

Z výzkumného souboru uvedlo 57 dotazovaných (70,0 %), že nemá žádné další dluhy. Zbývajících 25 respondentů mohlo u této otevřené položky vypsát své další dluhy. Z vyhodnocených dotazníků vyplynulo, že nejvíce respondenti dluží na nákladech spojených s bydlením - dluhy na nájmem, elektrické energii, plynu, dani z nemovitosti, poplatku za tuhý domovní odpad, poplatku za televizní a rozhlasové vysílání. Častá odpověď byla dluh na výživném, zdravotním pojištění a pokutách. Dále dotazovaní uvedli dluh na soudním poplatku, za pobyt ve výkonu trestu, z dědictví, dluh na dani z převodu nemovitosti a poplatku městu.

Tab. 14. Vyhledání a pomoc finančního poradce.

Před sjednáním půjčky vyhledal/a jste pomoc finančního poradce?	N	%
ano	4	4,9
ne	78	95,1
Celkem	82	100,0

Pouze 4 dotazovaní respondenti (4,9 %) si před sjednáním půjčky vyhledali odbornou pomoc finančního poradce. Zbylých 78 dotázaných (95,1 %) nevyužilo možnost nechat si odborně poradit.

Tab. 15. Podmínky půjček u jednotlivých subjektů.

Porovnal/a jste si předem podmínky a parametry půjček u jednotlivých subjektů?	N	%
ano	40	48,8
ne	42	51,2
Celkem	82	100,0

Přibližně jedna polovina (48,8 %) výzkumného souboru si před sjednáním půjčky porovnála podmínky a parametry (úrokovou sazbu, dobu splatnosti, roční splátky) u jednotlivých finančních institucí. Druhá polovina (51,2 %) dotazovaných tyto informace ke sjednání půjčky nevyhledává. Z praxe je mi známo, že u klientů, kteří jsou na hranici hmotné nouze, je rozhodující hlavně rychlost obdržení peněžních prostředků od finančních subjektů. Výhodnost či nevýhodnost poskytnutého finančního produktu zjišťují většinou až po podpisu smlouvy a obdržení finanční hotovosti.

Tab. 16. Zjištění podmínek smlouvy.

Prostudoval/a jste si podrobně podmínky smlouvy u Vámi vybraného subjektu?	N	%
ano	55	67,1
ne	27	32,9
Celkem	82	100,0

Dvě třetiny dotazovaných (67,1 %) uvedlo, že si při uzavírání smlouvy o půjčce prostuduje podrobně všeobecné obchodní podmínky daného subjektu. Jedna třetina (32,9 %) tyto podmínky buď nečte vůbec, nebo jen okrajově.

Tab. 17. Srozumitelnost smluvních podmínek.

Porozuměl/a jste podmínkám smlouvy?	N	%
ano	51	62,2
ne	18	21,9
nečetl/a jsem je	13	15,9
Celkem	82	100,0

Nadpoloviční většina respondentů (62,2 %) uvedla, že porozuměla všeobecným smluvním podmínkám při uzavírání půjček u finančních institucí. Více než jedna pětina (21,9 %) dotazovaných podmínkám ve smlouvě nerozuměla. Domnívám se, že tato skutečnost je dána tím, že většina finančních institucí má tyto podmínky napsané odborným jazykem a malým písmem. Respondenti na nižší intelektuální úrovni, tak nemusí některým odborným výrazům porozumět. 13 dotazovaných osob (15,9 %) odpovědělo, že podmínky smlouvy vůbec nečetlo.

Tab. 18. Délka zadlužení respondentů.

Jak dlouho jste již zadlužen/a?	N	%
v současnosti nejsem zadlužen/a	17	20,7
méně než 1 rok	19	23,2
méně než 5 roků	18	22,0
méně než 10 roků	26	31,7
více než 10 roků	2	2,4
Celkem	82	100,0

Jedna pětina dotazovaných (20,7 %) uvedla, že v současné době není zadlužena. Méně než 1 rok je zadluženo 19 respondentů (23,2 %) a méně než 5 roků je zadluženo 18 dotazovaných osob (22,0 %). Přibližně jedna třetina (31,7 %) respondentů uvedla, že je

zadlužena méně než 10 roků a pouze 2 dotazovaní (2,4 %) se potýkají se zadlužením delším než 10 roků.

Tab. 19. Vnímání zadlužení respondentů jako krizové.

Vnímáte své zadlužení jako krizové pro svoji rodinu?	N	%
ano	35	42,7
ne	38	46,3
nevím, nedokáži posoudit	9	11,0
Celkem	82	100,0

35 respondentů (42,7 %) vnímá subjektivně své zadlužení jako krizové pro svoji rodinu. Necelá polovina dotazovaných osob (46,3 %) zadlužení rodiny nepovažuje za krizové. Do této skupiny patří i 17 osob, které uvedly, že v současné době nejsou zadluženy (Tab. 18.). Přibližně desetina (11,0 %) osob neví, nebo svoji situaci vůbec nedokáže posoudit.

Tab. 20. Vnímání míry zátěže se splácením dluhů.

Do jaké míry zatěžuje Vaši rodinu splácení dluhů?	N	%
velmi	33	40,2
trochu	22	26,8
vůbec	27	33,0
Celkem	82	100,0

Dvě pětiny respondentů (40,2 %) uvedlo, že jejich rodinu velmi zatěžuje splácení dluhů (půjček, úvěrů a ostatních pohledávek). 22 dotazovaných osob (26,8 %) trápí zadlužení rodiny pouze trochu a pro 27 osob (33,0 %) nepředstavuje splácení dluhů vůbec žádnou zátěž. V této skupině je zahrnuto i 17 respondentů, kteří uvedli, že v současné době nejsou zadluženi (Tab. 18.).

Tab. 21. Osobní bankrot neboli oddlužení.

Víte co znamená osobní bankrot neboli oddlužení?	N	%
ano	56	68,3
ne	26	31,7
Celkem	82	100,0

S posouzením finanční gramotnosti respondentů souvisí i položka dotazující se na znalost pojmu osobního bankrotu neboli oddlužení. Dvě třetiny dotazovaných osob (68,3 %) tento pojem zná, přibližně jedna třetina (31,7 %) neví, co pojem znamená. Všeobecně statistiky dokazují nízkou finanční gramotnost některých skupin obyvatelstva, a to především převážně u osob s nízkou kvalifikací a nízkým sociálním statutem.

Tab. 22. Reklamy na nebankovní půjčky.

Domníváte se, že reklamy na nebankovní půjčky ovlivňují domácnosti k tomu, aby si od těchto subjektů půjčily?	N	%
ano	71	86,6
ne	11	13,4
Celkem	82	100,0

Převážná většina respondentů (86,6 %) se domnívá, že reklamy na nebankovní půjčky ovlivňují domácnosti k tomu, aby si od těchto finančních institucí půjčily. Pouze 11 dotazovaných (13,4 %) se domnívá, že tomu tak není. Ze zkušenosti vím, že reklama nízkopříjmové skupiny obyvatel ovlivňuje. Pro některé klienty je však rozhodující i skutečnost, že tyto nebankovní půjčky lze sjednat velice jednoduše a rychle.

Tab. 23. Vyhledání odborné pomoci.

Jakou odbornou pomoc jste vyhledal/a v situaci, kdy jste měl/a problémy se splácením půjčky?	N	%
nikdy jsem pomoc nevyhledal/a	64	78,1
právníka	4	4,9
finančního poradce	2	2,4
sociálního pracovníka na MěÚ	10	12,2
sociálního pracovníka v NNO	1	1,2
lékaře	1	1,2
jiná odpověď	0	0,0
Celkem	82	100

Přibližně čtyři pětiny respondentů (78,1 %) nikdy nevyhledali žádnou odbornou pomoc. 10 respondentů (12,2 %) se obrátilo s žádostí o pomoc při řešení své finanční situace na sociálního pracovníka odboru sociálních věcí při městském úřadě a jeden dotazovaný na sociálního pracovníka nestátní neziskové organizace. Služby právníka vyhledali 4 respondenti (4,9 %) a pomoc finančního poradce 2 dotazovaní (2,4 %). Jeden respondent (1,2 %) řešil svoje finanční záležitosti s lékařem. Protože pracuji na městském úřadě, odboru sociálních věcí, je mi známo, že o dluhové poradenství se zajímají hlavně klienti, kteří čelí soudnímu a exekučnímu řízení.

Tab. 24. Výše dluhů u domácností respondentů.

Jaká je celková výše dluhů Vaší domácnosti (v korunách)?	N	%
0 - 10 000	23	28,0
10 001 - 50 000	25	30,5
50 001 - 300 000	14	17,0
300 001 - 600 000	5	6,1
600 001 - 1 000 000	9	11,0
1 000 001 - 1 500 000	3	3,7
více než 1 500 000	3	3,7
Celkem	82	100

Žádné dluhy nebo dluhy do deseti tisíc korun má z dotazovaných osob 23 respondentů (28,0 %). Necelá třetina respondentů (30,3 %) udává, že její dluhy nepřesahují 50 tisíc korun. Do 300 tisíc korun dluží 14 respondentů (17,0 %) a do 600 tisíc korun 5 dotazovaných osob (6,1 %). 9 osob (11,0 %) má dluhy ve výši do 1 milionu korun, nad tuto částku dluží celkem 6 dotazovaných respondentů.

Tab. 25. Měsíční splátky domácností respondentů.

Kolik činí celkové měsíční splátky Vaší domácnosti (v korunách)?	N	%
0 - 5 000	53	64,6
5 001 - 10 000	19	23,2
10 001 - 20 000	6	7,3
20 001 - 30 000	3	3,7
více než 30 000	1	1,2
Celkem	82	100

Nejvíce dotazovaných osob (64,6 %) odpovědělo, že celkové měsíční splátky jejich domácností činí do 5 tisíc korun měsíčně. 16 respondentů splácí měsíčně částku do 10 tisíc korun a 6 osob hradí své dluhy ve výši do 20 tisíc korun měsíčně. Poměrně vysoké splátky uvádí 4 dotazovaní, když musí hradit měsíční splátku vyšší než 20 tisíc korun.

4.5 Porovnání výsledků s hypotézami

H 1: Ve výzkumné skupině osob převažují lidé s nižším vzděláním.

Hypotéza, ve výzkumné skupině osob převažují lidé s nižším vzděláním, byla dotazníkovou technikou výzkumu potvrzena. Z výzkumného souboru nejpočetněji zastoupenou skupinou jsou vyučení respondenti (30 osob), druhou početnou skupinou jsou respondenti se základním vzděláním (18 osob). Více než polovinu dotazovaných, tak tvoří uchazeči o zaměstnání s nižším vzděláním (základní, učňovské).

H 1 byla verifikována.

H 2: Ve skupině respondentů převažují ti, kteří si poprvé půjčili finanční prostředky u nebankovních institucí.

Hypotéza, ve skupině respondentů převažují ti, kteří si poprvé půjčili finanční prostředky u nebankovních institucí, nebyla výzkumem potvrzena. Téměř polovina dotazovaných osob (47,6 %) uvedla, že poprvé si finanční prostředky sjednala u bankovní instituce a necelá jedna třetina respondentů (28,1 %) si svoji první půjčku vyřídila u nebankovní instituce.

H 2 byla falzifikována.

H 3: U respondentů převažuje průměrná délka zadluženosti v rozmezí 1-5 let.

Hypotéza, že u respondentů převažuje průměrná délka zadluženosti v rozmezí 1-5 let, nebyla potvrzena. Výzkumem bylo zjištěno, že u respondentů převažuje dlouhodobější zadluženost, neboť 26 dotazovaných osob uvedlo, že jejich zadluženost činí až 5-10 roků. Krátkodobější zadlužení v rozmezí do 5 let uvedlo 18 respondentů.

H 3 byla falzifikována.

H 4: Většina respondentů neví, co znamená pojem osobní bankrot.

Hypotéza, že většina respondentů neví, co znamená pojem osobní bankrot, nebyla potvrzena. Výzkumem bylo prokázáno, že dvě třetiny dotazovaných osob (68,3 %) tento pojem zná a přibližně jedna třetina (31,7 %) neví, co pojem znamená.

H 4 byla falzifikována.

H 5: Nejčastějším typem půjčky je u respondentů preference půjčky na zajištění bydlení.

Hypotéza, že nejčastějším typem půjčky je u respondentů preference půjčky na zajištění bydlení, nebyla potvrzena. Více než třetina respondentů (35,4 %) uvedla, že první půjčku si sjednala na vybavení domácnosti (nábytkem, spotřebiči, elektronikou). Asi čtvrtina dotazovaných (26,8 %) si sjednala první půjčku finančních prostředků na zajištění bydlení (koupí bytu, domu).

H 5 byla falzifikována.

H 6: Pokud se respondenti dostanou do finančních problémů se splácením, obracejí se více s žádostí o pomoc na sociálního pracovníka, než na právníka.

Hypotéza, že pokud se respondenti dostanou do finančních problémů se splácením, obracejí se více s žádostí o pomoc na sociálního pracovníka, než na právníka, se potvrdila. 10 respondentů (12,2 %) se obrátilo s žádostí o pomoc při řešení své finanční situace na sociálního pracovníka odboru sociálních věcí při městském úřadě a jeden dotazovaný na sociálního pracovníka nestátní neziskové organizace. Služby právníka vyhledali 4 respondenti (4,9 %). Přibližně čtyři pětiny respondentů (78,1 %) nikdy nevyhledali žádnou odbornou pomoc.

H 6 byla verifikována.

ZÁVĚR

Diplomová práce Zadluženost rodin jako aktuální sociálně ekonomický problém je zaměřena na problematiku zadluženosti, dluhového poradenství a finanční gramotnosti osob.

V teoretické části diplomové práce jsem popisovala vznik a příčiny zadluženosti, charakteristiku dluhů, jejich členění a důsledky při nesplácení těchto dluhů. Jedním z opatření, která mohou zadluženost rodin snížit, je dluhové poradenství. Dluhové poradenství neřeší pouze dluhové problémy, ale je i nástrojem prevence a zvyšování finanční gramotnosti všech skupin obyvatel. Zvyšování finanční gramotnosti osob je však proces dlouhodobý. K jeho úspěchu musí společnost zajistit, aby zasáhl co největší počet obyvatel a zaměřil se na všechny věkové skupiny – děti, mládež, dospělé i seniory.

Praktickou část diplomové práce jsem prezentovala ve čtvrté kapitole. Kvantitativní výzkum jsem realizovala dotazníkovou technikou. Výzkumný soubor tvořilo 82 respondentů, nezaměstnaných osob, kteří jsou vedeni jako uchazeči o zaměstnání na úřadu práce.

Cílem výzkumu bylo zjištění rozsahu zadlužení u této cílové skupiny, zjištění za jakým účelem a od jaké instituce si osoby nejčastěji půjčují finanční prostředky, zda využívají dluhového poradenství a zjištění úrovně finanční gramotnosti nezaměstnaných osob.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že ve zkoumané skupině osob, které jsou vedeny jako uchazeči o zaměstnání, převažují lidé se základním a učňovským vzděláním, kteří si poprvé půjčili finanční prostředky převážně od bankovních institucí. Nejčastěji uváděná délka zadlužení je v rozmezí od pěti do deseti roků. Více než třetina respondentů uvedla, že první půjčku si sjednala na pořízení vybavení domácnosti. Zarážející je však zjištění, že pokud se občané dostanou do finančních problémů se splácením dluhů, nevyhledají žádnou odbornou pomoc. Pouze necelá jedna čtvrtina dotazovaných odpověděla, že využila odborné pomoci sociálního pracovníka, právníka nebo finančního poradce.

Výzkum poukázal na nízkou finanční gramotnost nezaměstnaných osob. Bylo by proto vhodné, v rámci spolupráce mezi úřadem práce, komunitním plánováním sociálních služeb a městem, vytvořit projekt zaměřený na zvýšení finanční gramotnosti osob. Cílem projektu, kromě zvyšování finanční a ekonomické gramotnosti obyvatel, by mělo být zamezení dalšího zadlužování, pomoc při řešení dluhové situace, snižování rizik

z předlužování, prevence dluhových pastí u mladých lidí, zvýšení motivace hledání zaměstnání a uplatnění se na pracovním trhu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1.] ARAD systém časových řad 1. [online]. Česká národní banka. [cit. 18. 9. 2013]. Dostupný z www: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1538&p_uka=1%2C2%2C3&p_strid=AD&p_od=200512&p_do=201307&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C.
- [2.] ARAD systém časových řad 2. [online]. Česká národní banka. [cit. 18. 9. 2013]. Dostupný z www: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=1&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=13290&p_uka=1%2C2%2C3%2C7%2C8%2C12&p_strid=ABBAF&p_od=200201&p_do=201307&p_lang=CS&p_format=4&p_decsep=%2C.
- [3.] BAJER, Pavel. Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 160 s. ISSN 1213-6204.
- [4.] BAJER, Pavel. SPES pomáhá zadluženým domácnostem a nabízí finanční poradenství. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 160 s. ISSN 1213-6204.
- [5.] BAJER, Pavel. Společnost Finanční gramotnost vzdělává občany jako součást prevence proti zadlužování. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 160 s. ISSN 1213-6204.
- [6.] BECHYŇOVÁ, Věra; KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 978-80-262-0031-4.
- [7.] Česká správa sociálního zabezpečení. *Exekuce z důchodu a dávek nemocenského pojištění rok od roku narůstají* [online]. 28. 2. 2013. [cit. 21. 9. 2013] Dostupný z www: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/2013-02-28-exekuce-z- duchodu-a-davek-nemocenskeho-pojisteni-rok-od-roku-narustaji.htm>.
- [8.] Československo. Zákon č. 99 ze dne 4. 12. 1963 Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 56.

[9.] Česko. Zákon č. 120 ze dne 28. 2. 2001 o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 48, s. 3029-3059. ISSN 1211-1244.

[10.] Česko. Zákon č. 182 ze dne 30. 3. 2006 o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 62, s. 2130-2217. ISSN 1211-1244.

[11.] Česko. Zákon č. 401 ze dne 5. září 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 147, s. 5090-5139. ISSN 1211-1244.

[12.] *Člověk v tísní: Dluhy* [online]. 2006. [cit. 25. 10. 2013]. Dostupný z [www: http://www.clovekvtsni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1](http://www.clovekvtsni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1).

[13.] DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 374 s. ISBN. 80-246-0139-7.

[14.] Dluhové desatero. In: *Občanské poradny: Projekt dluhové poradenství* [online]. 2008. [cit. 22. 10. 2013]. Dostupný z [www: http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/dluhove-desatero](http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/dluhove-desatero).

[15.] DUKOVÁ, Ivana; DUKA, Martin; KOHOUTOVÁ, Ivana. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 199 s. ISBN 978-80-247-3880-2.

[16.] Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. *Předlužení* [online]. 2010. [cit. 19. 9. 2013]. Dostupný z [www: http://www.ey2010.cz/predluzeni/](http://www.ey2010.cz/predluzeni/).

[17.] *Formy pomoci předluženým občanům. Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit*. 2007. 30 s.

[18.] GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3379-1.

[19.] HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.

[20.] HORNYCHOVÁ, Aneta a kol. *Finanční gramotnost - učebnice. Prevence předlužení a jak z předlužení*. 3. upravené vyd. Praha: © COFET, 2011. 61 s.

[21.] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

[22.] CHRENKOVÁ, Monika; SOBKOVÁ, Hana; VAJĎÁKOVÁ, Zuzana. *Metody sociální práce a sociální služby, standardy kvality v sociálních službách*. In:

Sborník studijních textů pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory pověřené koordinační činností. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. 351 s. ISBN 978-80-7368-229-3.

[23.] *IQ Roma servis* [online]. 2007. [cit. 27. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.iqrs.cz/cs/iqrs>.

[24.] *IQ Roma servis* [online]. 2008. [cit. 27. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://archiv.iqrs.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=162>.

[25.] JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

[26.] KALEJA, Martin; KNEJP, Jan. *Aven vakeras pal o Roma – Mluvme o Romech*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. 199 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

[27.] KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. 63 s. ISBN 80-7067-669-8.

[28.] KOPOLDOVÁ, Bedřiška. *Práce s lidmi s extrémním zadlužením*. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. 559 s. ISBN 978-80-7368-627-7.

[29.] KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2006. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.

[30.] KOPŘIVOVÁ, Jana. *Člověk v tísní realizuje terénní sociální práci jako účinnou variantu dluhového poradenství*. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 160 s. ISSN 1213-6204.

[31.] KOPŘIVOVÁ, Jana. *Žít zcela bez dluhů se jistě dá i v dnešní moderní společnosti, tvrdí ředitel poradny*. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2009. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 160 s. ISSN 1213-6204.

[32.] KOUDELKOVÁ, Hana. *Sociální služby poskytované občanům pobírajícím příspěvek na péči v regionu Konicka*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. 73 s.

[33.] KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

[34.] KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

[35.] KRAUS, Blahoslav; SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 63 s.

- [36.] KREBS, Vojtěch a kol.: *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 544 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
- [37.] KRUK Česká a Slovenská republika. *Dluhy babiček a dědečků* [online]. 18. 7. 2013. [cit. 21. 9. 2013]. Dostupný z www: <http://www.cz.kruk.eu/news/art24,dluhy-babiek-a-ddek.html>.
- [38.] LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: IMS Brno, 2011. 211 s. ISBN 978-80-87182-19-2.
- [39.] LIBIŠOVÁ-SVOBODOVÁ, Zdeňka. *Příručka pro obce. Dluhy*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR, 2012. 22 s. ISBN 978-80-7440-068-1.
- [40.] LOVRITŠ, Veronika. *Dluhy a předlužení* [online]. IQ Roma servis, o.s. [cit. 15. 9. 2013]. Dostupný z www: http://iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf
- [41.] *Manuál k případovým konferencím*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. 44 s. ISBN 978-80-7421-038-9.
- [42.] MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 250 s. ISBN 80-85850-61-3.
- [43.] MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2006. 41 s. ISBN 80-87007-15-8.
- [44.] MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
- [45.] MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- [46.] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- [47.] MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
- [48.] MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla; KOLÁČKOVÁ, Jana. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

[49.] MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

[50.] *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

[51.] *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita. 201 s.

[52.] Ministerstvo vnitra ČR. *Vznikla Aliance proti dluhům* [online]. 2010. [cit. 27. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.mvcr.cz/clanek/vznikla-aliance-proti-dluhum.aspx?q=cHJuPTE%3d>.

[53.] MOTEJL, Otakar; VARVAŘOVSKÝ, Pavel a kol. *Vězeňství. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 336 s. ISBN 978-80-7357-606-6.

[54.] MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s r.o., 2006. 228 s. ISBN 80-86633-62-4.

[55.] NAČERADSKÝ, Ondřej. Společné jmění manželů a exekuce, zhodnocení dosavadního stavu a změn k 1. 1. 2013. *Informativní newsletter. Aktuálně z praxe občanských poraden AOP* [online]. č. 4/2013 [cit. 21. 9. 2013]. Dostupný z www: <http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/Bulletin/newsletter4.pdf>. ISSN 1805-5532.

[56.] NEKUDOVÁ, Pavla. *Zadluženost ohrožuje nejen nízkopříjmové domácnosti* [online]. Rumburk: Oblastní charita. [cit. 16. 9. 2013]. Dostupný z www: <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/34-clanky/105-zadluhenost-ohrouje-nejen-nizkopijmove-domacnosti>.

[57.] NOVOSAD, Libor. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním: základy a předpoklady dobré poradenské praxe*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 272 s. ISBN 978-80-7367-509-7.

[58.] NOVOTNÁ, Věra; SCHIMMERLINGOVÁ, Věra. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 128 s. ISBN 80-7066-483-5.

[59.] *Občanské poradny* [online]. 2010. [cit. 22. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.obcanskeporadny.cz/o-nas/>.

[60.] *Poradna pro dlužníky SPES* [online]. 2011. [cit. 24. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.pomocsdluhy.cz/index.php/sample-sites-2>.

- [61.] *Poradna při finanční tísní* [online]. 2013. [cit. 24. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.financnitisen.cz/seminare.php>.
- [62.] POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005. 399 s. ISBN 80-86429-50-4.
- [63.] PUNCH, Keith F. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-381-9.
- [64.] Rubikon Centrum 1. *Aliance proti dluhům* [online]. 2012. [cit. 27. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.rubikoncentrum.cz/aliance-proti-dluhum-clenove.php>.
- [65.] Rubikon Centrum 2. *Aliance proti dluhům* [online]. 2012. [cit. 27. 10. 2013]. Dostupný z www: <http://www.rubikoncentrum.cz/aliance-proti-dluhum.php>.
- [66.] SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance. Ekonomická krize a krach optimismu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 560 s. ISBN 978-80-7400-199-4.
- [67.] SYROVÁTKOVÁ, Štěpánka; MACHALÍČEK, Josef; CHRISTOVÁ, Jana. *Dluhová problematika. Informační brožura*. Dodatek k 1. vyd. Člověk v tísní, o.p.s., 2008. 111 s. ISBN 978-80-86961-28-6.
- [68.] Tisková zpráva. *Češi a chudoba – představení aktivit Evropského roku 2010 v České republice* [online]. Praha 22. 1. 2010. [cit. 18. 9. 2013]. Dostupná z www: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8136/22012010.pdf>.
- [69.] ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: SLON, 2007. 128 s. ISBN 978-80-86429-36-6.
- [70.] VAŇKOVÁ, Petra. *Krizová intervence*. In: *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. 559 s. ISBN 978-80-7368-627-7.
- [71.] VRBKOVÁ, Lucie. *Už nikdy dlužníkem*. 3. vyd. Praha: © COFET, 2009. 97 s. ISBN 978-80-904396-0-3.
- [72.] VYBÍRAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: © COFET, 2011. 417 s. ISBN 978-80-9043-96-1-0.
- [73.] VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 319 s. ISBN 80-7178-998-4.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika.
MěÚ	Městský úřad.
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.
NNO	Nestátní nezisková organizace.
SP	Sociální práce.
V mil. Kč	V milionech korun.
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Celkové zadlužení domácností v ČR.

Obr. 2. Vývoj počtu nesplacených úvěrů (v mil. Kč).

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Pohlaví respondentů.	64
Tab. 2. Věk respondentů.	64
Tab. 3. Vzdělání respondentů.	65
Tab. 4. Bydliště respondentů.	65
Tab. 5. Počet osob v domácnosti.	66
Tab. 6. Rodinný stav respondentů.	67
Tab. 7. Počet dětí v domácnosti respondentů.	67
Tab. 8. Průměrný měsíční čistý příjem rodiny (v korunách).	68
Tab. 9. Dluhová situace respondentů.	68
Tab. 10. První půjčka respondentů.	69
Tab. 11. Subjekty poskytující první půjčku.	70
Tab. 12. Finanční produkty.	71
Tab. 13. Ostatní dluhy respondentů.	71
Tab. 14. Vyhledání a pomoc finančního poradce.	72
Tab. 15. Podmínky půjček u jednotlivých subjektů.	72
Tab. 16. Zjištění podmínek smlouvy.	72
Tab. 17. Srozumitelnost smluvních podmínek.	73
Tab. 18. Délka zadlužení respondentů.	73
Tab. 19. Vnímání zadlužení respondentů jako krizové.	74
Tab. 20. Vnímání míry zátěže se splácením dluhů.	74
Tab. 21. Osobní bankrot neboli oddlužení.	75
Tab. 22. Reklamy na nebankovní půjčky.	75
Tab. 23. Vyhledání odborné pomoci.	76
Tab. 24. Výše dluhů u domácností respondentů.	76
Tab. 25. Měsíční splátky domácností respondentů.	77

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník.

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

jmenuji se Hana Koudelková a jsem studentkou magisterského studia IMS Brno. V současné době zpracovávám diplomovou práci s názvem „Zadluženost rodin jako aktuální sociálně ekonomický problém“. Součástí mé diplomové práce je provedení výzkumu na téma zadluženost rodin v ČR. Budu Vám velice vděčná za pravdivé vyplnění tohoto dotazníku. Veškerá data jsou anonymní a budou mi sloužit pouze pro vypracování výzkumné části diplomové práce.

Vybranou odpověď označte křížkem.

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Kolik je Vám roků? .....

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- vysokoškolské
- vyšší odborné
- střední s maturitou
- střední bez maturity
- vyučen/a
- základní

4. Bydliště

- ve městě
- na vesnici

5. Kolik osob bydlí ve Vaší domácnosti celkem? .....

6. Jaký je Váš rodinný stav?

- svobodná/ý
- vdaná/ženatý
- rozvedená/ý
- vdova/vdovec
- žiji s přítelem/přítelkyní

7. Kolik máte dětí, které s Vámi bydlí v jedné domácnosti?

- žádné
- 1 až 2
- 3 až 4
- 5 a více

8. Jaký je průměrný měsíční čistý příjem Vaší rodiny (v korunách)?

- méně než 10 000
- 10 001 – 20 000
- 20 001 – 30 000
- 30 001 – 40 000
- 40 001 – 50 000
- více než 50 000

9. Jaká je Vaše současná dluhová situace?

- nejsem zadlužen/a, nikdy jsem dluh neměl/a
- nejsem zadlužen/a, dluh jsem již splatil/a
- dlužím, ale nemám žádný problém se splácením
- dlužím a nestačím pravidelně splácet své závazky (např. platím opožděně, nesplácím)
- jsem v exekuci
- jsem v insolvenci

10. Na co jste si poprvé půjčil/a?

- zajištění bydlení (koupi domu, bytu)
- vybavení domácnosti (nábytek, spotřebiče, elektronika,...)
- dovolenou
- auto
- studium
- podnikání
- živobytí (nájem, energie, jídlo, ošacení)
- jiná odpověď .....

11. U koho jste si poprvé půjčil/a?

- banka
- rodina, rodinný příslušník, známý
- nebankovní instituce (Provident, Home Credit, Cetelem, ...)
- zaměstnavatel
- lichvář
- jiná odpověď .....

12. Jaké finanční produkty máte v současné době sjednané? Můžete zatrhnout i více možností.

- hypotéka
  - úvěr ze stavebního spoření
  - spotřebitelský úvěr
  - peněžní půjčka
  - kreditní úvěrovou kartu
  - finanční leasing
  - jiná odpověď
- .....

13. Máte ještě nějaké jiné dluhy? (např. dluhy na výživném, zdravotním pojištění, pokutách,...)

- ne
- ano vypište jaké.....

14. Před sjednáním půjčky vyhledal/a jste pomoc finančního poradce?

- ano   ne

15. Porovnal/a jste si předem podmínky a parametry (úroková sazba, doba splatnosti,...) půjček u jednotlivých subjektů?

- ano   ne

16. Prostudoval/a jste si podrobně podmínky smlouvy u Vámi vybraného subjektu?

- ano   ne

17. Porozuměl/a jste podmínkám smlouvy?

- ano
 ne
 nečetl/a jsem je

18. Jak dlouho jste již zadlužen/a?

- v současnosti nejsem zadlužen/a
 méně než 1 rok
 méně než 5 roků
 méně než 10 roků
 více než 10 roků

19. Vnímáte své zadlužení jako krizové pro svoji rodinu?

- ano
 ne
 nevím, nedokáži posoudit

20. Do jaké míry zatěžuje Vaši rodinu splácení dluhů (půjček, úvěrů, ostatních dluhů)?

- velmi
 trochu
 vůbec

21. Víte, co znamená osobní bankrot neboli oddlužení?

- ano
 ne

22. Domníváte se, že reklamy na nebankovní půjčky ovlivňují domácnosti k tomu, aby si od těchto nebankovních subjektů půjčily?

- ano
 ne

23. Jakou odbornou pomoc jste vyhledal/a v situaci, kdy jste měl/a problémy se splácením půjčky?

- nikdy jsem žádnou pomoc nevyhledal/a
 právníka
 finančního poradce
 sociálního pracovníka na městském úřadě
 sociálního pracovníka v neziskové organizaci
 lékaře
 jiná odpověď .....

24. Jaká je celková výše dluhů Vaší domácnosti (v korunách)?

- 0 – 10 000
- 10 001 – 50 000
- 50 001 – 300 000
- 300 001 – 600 000
- 600 001 – 1 000 000
- 1 000 001 – 1 500 000
- více než 1 500 000

25. Kolik činí celkové měsíční splátky Vaší domácnosti (v korunách)?

- 0 – 5 000
- 5 001 – 10 000
- 10 001 – 20 000
- 20 001 – 30 000
- více než 30 000

Děkuji Vám za Váš čas strávený vyplněním tohoto dotazníku.